

Životní příběhy mladých dospělých vyrůstajících v dětském domově

Michaela Kulhánková

Bakalářská práce

2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michaela Kulhánková**
Osobní číslo: **H200097**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Životní příběhy mladých dospělých vyrůstajících v dětském domově**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti ústavní výchovy, náhradní rodinné péče a přípravy dětí z dětských domovů na samostatný život.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou narativních rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BUREŠOVÁ, Pavla, Jana POLÁCHOVÁ VAŠTATKOVÁ a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed., 2008. Rodina a náhradní rodinná péče. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-013-4.

ERAZÍMOVÁ, Lucie a Michaela KITZBERGEROVÁ, ed., 2005. „Z ústavu do života“: (podpora rozvoje sociálních a komunikačních dovedností dětí). Praha: Člověk v tísni – společnost při ČT. ISBN 80-903510-4-2.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ a Lenka BALDOVÁ, 2008. Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka. ISBN 978-80-254-2756-9.

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.

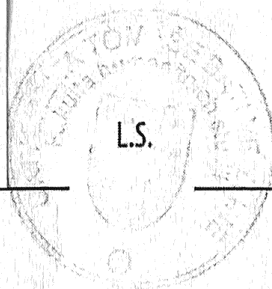
VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0956-0.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Iva Staňková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně

22. 4. 2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpisy vysoké školy;

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být sňat nejméně pět pracovních dnů před

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na osobní životy mladých dospělých, kteří strávili své dětství či dospívání v dětských domovech. Cílem práce je zachytit, jaký byl život v dětském domově, jeho vliv na jejich život a jaký byl odchod z dětského domova a následné osamostatnění se. První kapitola teoretické části popisuje význam rodiny, rizikové faktory ve vývoji dítěte, formy náhradní rodinné péče i její historický vývoj. Druhá kapitola dětský domov líčí jako instituci náhradní výchovné péče, jeho legislativní ukotvení a charakteristiku dětského domova, také popisuje historický pohled ústavní výchovy a její vliv do současnosti. Třetí kapitola se zabývá tématem odchodu jedince z dětského domova, jeho přípravou na odchod a možnostmi, kam se může mladý dospělý odstěhovat, případně, kdo mu s odchodem může pomoci. Praktická část obsahuje zpracované rozhovory a kvalitativní výzkum, kterým se zachycují životní příběhy mladých dospělých vyrůstající v dětském domově. Také popisuje, jaký vliv měl život v dětském domově na jeho vnímání, co mu žití v dětském domově dalo a co mu naopak vzalo.

Klíčová slova: rodina, dětský domov, náhradní rodinná péče, legislativa

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on the personal lives of young adults who have spent their childhood or adolescence in children's homes. The aim of this work is to capture what it is like to live in a children's home, its impact on the lives of young adults and subsequent independence. The first chapter of the theoretical part describes the importance of the family, risk factors in child development, types of alternative family care, and its historical development. The second chapter describes children's home as an institution of educational care substitute, its legislative anchoring, and characteristics of children's homes. It also describes the historical view of institutional education and its impact on the present. The third chapter deals with the topic of an individual leaving the children's home, his preparation for leaving, and possibilities where a young adult can move or who can help him with leaving. The practical part of this thesis contains interviews and qualitative research, which captures the life stories of young adults who grew up in children's homes. This section also describes how life in a children's home impacted young adult's perception, what living in a children's home gave him and what took away from him.

Keywords: family, children's home, surrogate family care, legislation

Touto cestou bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Ivě Staňkové, Ph.D. za laskavý přístup, odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala. Chtěla bych poděkovat i mým informantům, kteří se se mnou podělili o svůj nelehký životní příběh a za jejich zdvořilost při rozhovorech. Děkuji také své rodině za podporu a motivaci po celou dobu studia.

„Lhát jsem uměl dřív než se postavit. Bylo to ovšem v naší rodině tak samozřejmé, že si toho nikdo ani nevšiml.“

Mark Twain

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Obsah

ÚVOD	10
I.	11
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VÝZNAM RODINY V ŽIVOTĚ JEDINCE	12
1.1 RODINA JAKO RIZIKOVÝ FAKTOR	12
1.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	16
1.2.1 <i>Počátky ochrany cizích dětí</i>	16
1.2.2 <i>Systém a formy náhradní péče</i>	18
2 ÚSTAVNÍ PÉČE	25
2.1 ÚSTAVNÍ PÉČE V HISTORICKÉM KONTEXTU	26
2.2 SOUČASNÉ POJETÍ ÚSTAVNÍ PÉČE	28
2.3 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY A PRO PREVENTIVNÍ VÝCHOVNOU PÉČI.....	28
2.3.1 <i>Dětský domov</i>	29
2.3.2 <i>Dětský domov se školou</i>	31
2.3.3 <i>Výchovný ústav</i>	32
2.3.4 <i>Diagnostický ústav</i>	32
3 PŘÍPRAVA DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ NA SAMOSTATNÝ ŽIVOT	34
3.1 ODCHOD Z DOMOVA	36
3.1.1 <i>Možnosti bydlení</i>	37
II.	39
PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	40
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	40
4.1.1 <i>Dílčí výzkumné cíle</i>	40
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	40
4.2.1 <i>Dílčí výzkumné otázky</i>	41
4.3 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ NARATIVNÍ ANALÝZY	41
4.4 METODA A POSTUP SBĚRU DAT	41

4.4.1	<i>Výzkumné techniky</i>	43
4.5	PRŮBĚH ZPRACOVÁNÍ DAT	44
4.6	VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	46
4.7	VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	49
5	ANALÝZA DAT	50
5.1	MODUS HOLISTICKO-OBSAHOVÝ.....	50
5.1.1	<i>Č. 1 - životní příběh Hanky</i>	50
5.1.2	<i>Č. 2 – životní příběh Eriky</i>	51
5.1.3	<i>Č. 3 – životní příběh Kláry</i>	52
5.1.4	<i>Č. 4 – životní příběh Jirky</i>	54
5.1.5	<i>Č. 5 – životní příběh Marka</i>	55
5.2	MODUS KATEGORIÁLNĚ-OBSAHOVÝ	57
5.2.1	<i>Životní příběhy mladých dospělých</i>	57
6	SHRNUTÍ VÝZKUMU	66
7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	72
	ZÁVĚR	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	76
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	81
	SEZNAM TABULEK.....	82
	SEZNAM PŘÍLOH.....	83

ÚVOD

Do dětského domova jsou děti umístovány, když se jejich rodina o ně nemůže nebo nechce postarat. Dále to mohou být důvody jako zanedbávání, zneužívání nebo týrání dítěte, nevhodné prostředí, domácí násilí apod. Dětský domov pomáhá dětem ve věku od tří do osmnácti let, případně do doby, než dítě dostuduje a snaží se jim poskytnout co nejlepší podmínky pro život, vzdělání, výchovu a následný odchod a přípravu na samostatný život.

Rodina je nedílnou součástí pro život každého jedince. I přes různé pochyby a názory všech členů funguje jako útočiště domova, ve kterém se naplňují potřeby jedinců, pocit bezpečí a lásky. V případech, že rodina z nějakého důvodu nefunguje a dítě v ní není šťastné, zvažují se možnosti, kam ho umístit. Zjišťuje se širší rodina dítěte, náhradní rodinná péče a institucionální péče, která by měla být využívána jako poslední a nezbytná možnost.

Tématem naší bakalářské práce jsou životní příběhy mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětském domově. Cílem naší práce je zmapovat jejich životní cestu, určitá období a ponořit se do hloubky v jejich příběhu.

Teoretická část se skládá ze tří kapitol. První kapitola vysvětluje význam rodiny v životě jedince, druhá popisuje ústavní péči, jaká byla v minulosti a jaká je v současné době. Dále se soustřeďuje na rozdělení ústavní péče. Třetí kapitola se zaměřuje na přípravu, samostatný život jedince a na odchod z DD. O dětské domovy mají čím dál větší zájem orgány sociálně-právní ochrany dětí, které tam umísťují děti z nevhodných prostředí. Těchto dětí je čím dál více, bohužel kapacitních míst je v dětských domovech méně a méně.

V praktické části naší práce se zabýváme výzkumem, ve kterém jsme využili narativní analýzu. Ve výzkumné části jsme si stanovili výzkumné otázky, cíle a zkoumaný soubor. Výzkumné šetření rozdělujeme na dva módy: holisticko-obsahový a kategoriálně-obsahový. Informanti se nám svěřují s jejich životními příběhy, které nejsou vždy jen pozitivního rázu. Mnohdy se jedná o bolestivé téma, o kterém nikdo nechce mluvit a vracet se do minulosti, ze které měl šanci utéct. Snažíme se zjistit, jaké mají vzpomínky na jejich dětství, jak prožili dospívání v dětském domově, jak se připravovali na samostatný život po odchodu z dětského domova a jaké mají plány, sny a přání do budoucnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝZNAM RODINY V ŽIVOTĚ JEDINCE

Podle Heluse (2015, s. 219) je rodina, navzdory všem pochybám a různým proměnám a problémům, solidární skupina lidí, bez kterých si nikdo z nás nedovede představit život. Pro mnoho z nás funguje její význam jako útočiště a bezpečí domova, kde se soustředí na potřeby jedinců, vytvářejí se podmínky pro vývoj a rozvoj osobností dětí a klade se důraz na jejich vzdělávací úspěchy. V dřívějších letech se rodina rozdělovala na manželskou a dvougenerační. V současné době je pojem rodina ještě označován dalšími pojmy, kterými jsou intimně vztahová, nukleární a privátní individualizace rodiny. V každé rodině probíhá primární socializace, to znamená, že po narození dítěte se skrze intimní vztahy s rodiči vyvíjí nová pouta, zaujímají se nové postoje v rodině, nové zvyky, v některých rodinách se vytvářejí nové tradice a dochází k seznámení se s kulturou a jejími hodnotami. U dítěte rodina a příbuzní rozvíjí vztahy jak k sobě samému, tak i ke společnosti, k věcem, k okolí a podporuje rozvoj myšlení a chování. Každá rodina má za úkol vychovat z dítěte samostatného jedince schopného kvalitního života. (Helus, 2011; 2015)

Podle Matouška a kol. (2014, s. 17) „*Rodina je univerzální fenomén všech lidských společností.*“ Myslí se tím, že tak, jak je nastavena společnost a jak společnost do jisté míry funguje, tak se to odvíjí na fungování celé rodiny. V dřívějších dobách bylo typické, že se rodina skládala z prarodičů, rodičů a jejich dětí, kdy celkově rodina měla i deset členů. V současné době jsou rodiny spíše menší, často i nestálé. Ať je rodina malá či velká, nemění se tím názor, že je tím nejideálnějším prostředím pro výchovu dítěte. V každé funkční rodině jsou členové schopni řešit jejich konflikty, být si společně oporou, vzájemně se učit a pomáhat si, a také se podporovat i v náročných situacích. (Matoušek a kol., 2014)

1.1 Rodina jako rizikový faktor

Hodnocení, zda jde opravdu o rodinu ohrožující vývoj dítěte, je obtížným úkolem. Posuzuje se, zda jde o chvilkové či trvalé ohrožení a posuzuje se to podle věku dítěte, kdy dítě v mladém věku se o sebe nedokáže ve velké míře postarat, avšak u staršího dítěte se schopnost bránit se nepříznivým vlivům posuzuje. Primárním zdrojem škodlivého dopadu na rizikový vývoj je bytová situace, ve které se rodina ocitne. V bytě je například plíseň, netopí se, dítě nemá postel, dostatek oblečení a nemá zajištěnou řádnou či žádnou stravu. Dítě ale může strádat i v nedostatečné péči, zdravotního materiálu, školního vzdělávání, izolovanosti od okolí, v nejhorších případech je dítě vystaveno trestní činnosti, prodejem drog či prostituce. V případě, že dochází k opakovanému a neměnnému prověřování rodinné

situace, hrozí dítěti tzv. sekundární traumatizace. Rozvrat mezi dospělými může způsobit netaktní prošetřování situace a v rodině může docházet i k neochotě spolupracovat s pracovníky a celý proces může být narušen. (Matoušek a kol., 2014)

Podle Sychrové a ed. (2014, s. 112): „*Vrůstáním do hodnotové orientace společnosti by dítě mělo dosahovat vnitřní jistoty, která v hodnotové orientaci pomáhá při rozeznání negativních odchylek od přijatých norem.*“ Pokud je rodina zdravě funkční, mělo by dítě být schopné navracet se k jejich zaběhnutým hodnotám. V případě, že je rodina disfunkční, dítě nemá zažité tyto schopnosti a není schopné je aplikovat a předávat dál. Podle výzkumu žijí děti v různých ústavních zařízeních z mnoha důvodů, mezi nimiž je i zanedbávání a nezáměr se o děti postarat. Rodina nepředává dítěti žádné pozitivní podněty pro jejich zdravý vývoj, protože jsou narušeny nebo zcela vymizely primární funkce a vznikly sociální patologické jevy. (Sychrová a ed., 2014) Do rizikových rodin můžeme řadit neúplné rodiny, rodiče v rozvodové situaci, rodiny vychovávající nevlastní děti v důsledku adopce či přiznáním, rodiny s postiženými dětmi a rodiny, kde se vyskytují děti se syndromem CAN. Zkratka CAN znamená syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. (Mühlpachr, 2004) Dle Matějčka (1994, s. 25) je základem funkce rodiny uspokojení základních psychických potřeb dítěte. Podle Heluse (2015, s. 222-224) dělíme funkce rodiny:

1. Rodina stabilizovaně funkční

Rodina se snaží, aby dítěti bylo zajištěno bezpečné prostředí, ve kterém bude moct být vyslechnuto. Dává dítěti prostor pro jeho projev a seberealizaci, upevňuje jeho názor a rozvíjí zodpovědnost a úctu k životu. Zabezpečuje kvalitní potřeby a socializační podmínky. Veškeré problémy si rodina řeší sama v kruhu rodiny a nepotřebuje pomoc od nikoho zvenčí.

2. Funkční rodina s přechodnými, více či méně vážnými problémy

Rodina si sama v kruhu rodiny nachází řešení, jak daný problém vyřešit a jak s ním pracovat. Problémy mohou způsobit cokoliv, jsou nejrůznějšího charakteru, mají různé vlastnosti a členové rodin si jsou vědomi krize a společně se jí snaží vyřešit. Příkladem jsou potíže s dětmi, krize v manželství, partnerské neshody, finanční nouze, špatné bytové poměry, problémy v zaměstnání atd. Na základě toho se pozitivně posilují či upevňují vztahy v rodině, protože se rodina stmelí a v těžkých chvílích se učí být tam jeden pro druhého. Nejdůležitější je vždy hodnota rodiny před hodnotami všech členů.

3. Rodina problémová

Přes problémy, které rodina má, není schopna plnit funkci rodiny. Členům rodiny hrozí krize a rozpad. Pokud nestačí vlastní úsilí dát věci do pořádku, vyhledávají krátkodobou pomoc u přátel či blízké rodiny. Nejběžnějším řešením konfliktů poté bývá rozchod partnerů.

4. Rodina dysfunkční

Funkce rodiny je dlouhodobě narušena a rodina není schopna si poradit sama, někdy ten problém ani nevidí. Mnohokrát jsou v ohrožení i děti. Dochází k zásahům od institucí, avšak ne vždy jsou členové rodiny schopni se řídit jejich radami a nechat si pomoci. Celý proces k vyřešení problému může být zdlouhavý. Jedná se o rodiny, které se potýkají s psychickými problémy, s vleklými krizemi, s alkoholismem, finančně strádající i rodiny žijící v nepříznivých podmínkách. (Helus, 2015)

5. Rodina afunkční

Dítě je skutečně v ohrožení, nemá-li zcela naplněné své potřeby, a také bývá často nenáviděn svou rodinou. V takovém případě je zbytečná jakákoliv náprava, jelikož sama rodina nejeví zájem řešit problémy a nechat si pomoci. Akutně se hledá pomoc mimo rodinu. V takovém případě soud zbavuje rodiče rodičovských práv a dítě bývá umístěno v zařízení náhradní rodinné péče, nebo v dětském domově. (Matějček, 1992)

V současné době jsou běžné problémy ve funkčních rodinách velmi časté. Jedním z příkladů problémově zatížených rodin je **nezralá rodina**. Označení pro nezralou rodinu je v případě, kdy dítě na svět přivedou nezkušení a velmi mladí lidé. V mnoha případech je pro ně rodičovství náročné, jelikož takovou starost neočekávají. Poté může být dítě bráno jako nechtěné a rodiče jsou hnáni do slepé uličky kdy neví, co si počít. Nezralost může být problémová v mnoha případech, například mladí rodiče kolikrát nemají stanovené životní hodnoty i způsoby, nemají ujasněné životní plány, jsou nezralí v životních zkušenostech, v oblasti citů jsou častokrát vznětliví. Nejméně zkušeností a nejvíce problému mají především v oblasti sociální a ekonomické, kdy nejsou dostatečně finančně zajištěni. (Helus, 2015)

Ohroženým dětem nejsou poskytnuty ani uspokojeny primární životní potřeby. Rodina by měla především zajišťovat jistotu celého domova, což by vedlo k uspokojení základních potřeb a ke kvalitnímu zpříjemnění celé rodiny. (Langmeier, Matějček, 2011)

Dokument, který zmiňuje práva dětí a mládeže, se nazývá Úmluva o právech dítěte. Od 1. 1. 1993 jsme jako země přislíbili, že budeme hájit a dodržovat práva dětí, zajišťovat jejich blaho a také je chránit. Je to velice významný dokument o právech dětí. (Bechyňková, Konvičková, 2011)

Dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, se za ohrožené dítě považuje takové dítě, které je ohroženo okolím nebo dokonce samo sebou. Dítětem se potom rozumí nezletilá osoba, tedy dítě do 18 let. V případě situace, že dítě potřebuje okamžitou pomoc, se pověřené osoby orgánu sociálně-právní ochrany dětí musejí postarat o jeho bezpečí. Proto dodržují **standards kvality sociálně-právní ochrany**, které slouží jako kritérium pro zjištění stupně kvality poskytování sociálně-právní ochrany. Standardy kvality se hodnotí těmito body:

- Principy a bodové hodnocení.
- Standardy sociální práce s klientem.
- Standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany.
- Technicko-provozní zajištění.

Aktuálně existuje 14 okruhů standardů, které jsou blíže definovány ve vyhlášce č. 473/2012 Sb., kterými jsou: (1)místní a časová dostupnost, (2)prostředí a podmínky, (3)informovanost o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, (4)personální zabezpečení, (5)přijímání a zaškolování, (6)profesní rozvoj zaměstnanců, (7)prevence, (8)přijetí oznámení, posouzení naléhavosti a přidělení případu, (9)jednání, vyhodnocení a individuální plán ochrany dítěte, (10)kontrola případu, (11)rizikové a nouzové situace, (12)dokumentace o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, (13)vyřizování a podávání stížnosti, (14)návaznost na další subjekty.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník vzešel v účinnost dne 1. 1. 2014. Občanský zákoník pojednává o rodinném právu v části druhé §655 - §975 a přináší jednodušnost v soukromoprávním vztahu, řeší téma osvojení, příbuzenství i rodičovské odpovědnosti. (Novotný a kol., 2017)

V případě, že rodina není schopna dítěti poskytnout životní potřeby, může dojít k odebrání dítěte z péče rodičů a dítě může být umístěno do náhradní rodinné péče. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

1.2 Náhradní rodinná péče

Pojem náhradní rodinná péče slouží k ochraně ohrožených dětí, jejichž rodiče nejsou schopni nebo se nechtějí o své děti postarat, zajistit jim bezpečí, zdravou výchovu a vzdělání. Nejběžnějším důvodem, proč je dítě odebráno rodičům z péče je zanedbávání, týrání či zneužívání dítěte vlastní rodinou, nadměrná konzumace alkoholu či jiných návykových látek i trestná činnost rodičů. Mezi ty méně časté důvody patří závažné onemocnění jednoho z rodičů či smrt jednoho nebo obou z nich. (Ptáček a kol., 2011; 2016)

1.2.1 Počátky ochrany cizích dětí

Podle Matějčka a kol. (1999, s. 15): „*Přijetí cizího dítěte za vlastní, upravené dnešním právním řádem, má ve své dávné historii zřejmě jednu zřetelnou tendenci hluboce zabudovanou do bio-psychické výbavy, s níž lidský rod vstupuje na vývojovou scénu – totiž schopnost chránit nejen své vlastní dítě, nýbrž jakékoliv dítě cizí a pečovat o ně. V říši živočišné je to zjev ne sice výjimečný, nicméně dosti vzácný. Dnešní poznatky z etologie člověka a z biologie chování naznačují, že tato schopnost je dána nejen matkám či ženám obecně, což by se dalo vysvětlit specificky ženskou hormonální činností, nýbrž i mužům.*“ V historii lidského rodu se objevovali případy, kdy matka odložila nemanželského potomka, jelikož bylo pokládáno za ohrožující pro otce a jeho rodinu nebo kdy dítě bylo odloženo z důvodu neschopnosti uživit další hladový krk v rodině. Dívky bývaly často usmrcovány z důvodu snížení porodnosti a pro udržení rodu skrze mužského potomka. (Matějček a kol., 1999)

V pozdější době s dopadem křesťanství převládala pomoc solidární a humanitní. Lidé začali pomáhat nejslabším, mezi které patřili staří lidé a děti. (Radvanová a Zuklíková, 1999) Rodina, která dlouho toužila po miminku, protože své mít z různých důvodů nemohla, se ujala dítěte, o kterého se jeho vlastní rodina nechtěla nebo nemohla postarat. Díky lidské solidaritě a humanitní pomoci se postupně zrodil a zformoval systém náhradní péče o ohrožené děti a sirotky. Osvojit se mohlo dát dítě nezletilé i zletilé, které však nebylo tzv. nepodřízené otcovskou mocí. Trnková (2018, s. 2) popisuje že: „*Z adopce byly vyloučeny nemanželské děti osvojitele, neboť k nápravě jejich právního postavení nesloužila adopce, nýbrž legitimace.*“ Člověk, který chtěl a mohl adoptovat, byl pouze muž, mezi nímž a osvojenem byl věkový rozdíl minimálně 18 let. Důsledky adopce z právního hlediska vystihuje poučka „*Adoptio naturam imitatur*“ neboli Osvojením se nadopuje příroda. V této poučce je podstata adopce vystihována ve formě, jakou ji známe v dnešní době, tedy že

rodina, která si adoptuje dítě, k němu má stejná práva, jako ke svým vlastním dětem a dítě, které bylo adoptované, má stejné právní postavení, jako kdyby se do rodiny narodilo. (Kincil a kol., 1995)

V období první Československé republiky rozšiřovaly péči a solidaritu soukromé sociální spolky. Ty fungovaly na principu církevní či občanské dobročinnosti. Každoročně se pořádaly dobročinné sbírky na výročí založení republiky či během vánočních svátků. Jedny z nejvýznamnějších organizací, které přispěly k podpoře dětí a mládeže byly Československý červený kříž, Masarykova liga proti tuberkulóze, Ochrana matek a dětí, zemská péče o mládež, která se angažovala v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku i v Podkarpatské Rusi, a která se později sdružila ve Svaz československé péče o mládež. S počátkem hospodářské krize v první polovině 20. století sílila pomoc a ochrana k lidem, kteří se dostali až na samotnou hranici chudoby. O ochraně dětí v cizí péči a nemanželských dětí hovoří zákon, který byl přijat v roce 1921. Zákon č. 256/1921 Sb. z. a. n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, byl v té době již velice pokrokový a zaváděl nová a přísnější opatření k ochraně dětí a k povinnostem sociálně-právní ochraně dětí v podobě, jaké je známe dnes. Poslankyně za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou Marie Jurnečková – Vorlová se v 30. letech 20. století dovolávala Ženevské deklarace práv dětí z roku 1924. Poslankyně požadovala, aby se do deklarace zařadilo pravidlo, že pro každé dítě se budou snažit zajistit vhodné podmínky pro zdravý tělesný i duševní vývoj. Bylo žádoucí přijat nové, moderní zákony, které by odrážely rovnoprávné postavení dítěte a zaručení jeho bezpečnosti, zajištění prevence, adekvátní výchovy i aktivní spolupráci v sociální péči. V roce 1930 bylo přijato nařízení zákona o ochraně nemanželských i manželských dětí do 14 let a dětí v cizí péči, kterou zajišťovala fyzická osoba, například pěstoun nebo ústav. Ať už bylo dítě svěřeno do péče ústavu či fyzické osoby, bylo to na základě pověření úřadem. Člověk, jehož rodinné i osobní vlastnosti a majetkové poměry zaručovaly spořádané uskutečňování povinností plynoucích z pěstounské péče, se mohl stát pěstounem. Dozor přímo nad dětmi v pěstounské péči prováděli dozorčí důvěrníci, jež byli vybráni dozorčím úřadem. Nejčastěji tuto funkci vykonávali samotní ředitelé, starostové či učitelé. Kontrolu nad pěstounskou péčí vykonával poručenský soud, který mohl kdykoliv jeho úkon přesunout na okresní péči o mládež. Ta zařizovala přesun či přijetí dítěte do péče. V případě, že bylo potřeba se odvolat proti rozhodnutí, které bylo vydáno okresní péčí o mládež, přešla tato povinnost na poručenský soud. Zemské úřady společně se zemskými ústředními péče o mládež zase dohlíželi na ústavy. O rok později byl

přijat zákon č. 4/1931 Sb. z. a. n., na ochranu osob oprávněných požadovat výživu, výchovu nebo zaopatření. Sloužil k vymáhání výživného a alimentační povinnosti.

K poslednímu dni roku 1947 se zrušily všechny spolky, které do té doby na našem území působily a všechna práce, kterou dříve zastávaly, přešla na zemské a okresní národní výbory. Výbory později založily komise zvané okresní péče o mládež. Potřeby i náklady pro péči hradil stát. V 50. letech se zákony často pozměňovaly a některé byly i zrušeny. Až v roce 1973 došlo k velké změně v zákoně č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. V zákoně byla obnovena forma náhradní výchovy rodinného typu. Po roce 1989 byly právní předpisy rodinného práva mnohokrát novelizovány, avšak největší změny přinesla až tzv. velká novela zákona o rodině na konci 90. let 20. století. V roce 1999 byl přijat zákon o sociálně právní ochraně dětí. Až v 21. století se setkáváme s aktualizací zákonů v podobě, v jaké je známe nyní. 1. 1. 2014 došlo k nahrazení samotného zákona o rodině občanským zákoníkem a rovněž i s ním spojené novely zákona o sociálně právní ochraně dětí. (Trnková, 2018)

1.2.2 Systém a formy náhradní péče

Každé dítě má právo na vyrůstání v klidném prostředí s lidmi, kteří ho budou mít rádi. Bohužel ne každé dítě má štěstí na milující rodinu, proto u nás vznikla náhradní rodinná péče. Účelem náhradní rodinné péče je skýtat dětem krátkodobou či dlouhodobou péči, která je co nejvíce paralelní té rodinné. Každá z forem náhradní péče je jiná a nelze je vzájemně zaměnit, jak z důvodu právních předpokladů, tak s ohledem na nejlepší zájmy dítěte. Každá lidská bytost je individuální, a i dítě je jedinečné, má svá specifika a ke každému se musí přistupovat taktně s ohledem na jeho primární rodinu. Proto je nezbytné znát jeho rodinnou anamnézu a situaci v rodině, protože na základě zdravých informací lze zvolit neoptimálnější formu péče. (Kessler et al., © 2008)

Správné vymezení dítěte je možno najít v článku 1 Úmluvy o právech dítěte, kterou se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud nebyla za jistých okolností zploletněna. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Podle zákona č. 1/1993 Sb. *“Úmluva je složkou právního řádu České republiky, který všeobecnou definici dítěte neobsahuje, přejímá ji pro jednotlivá právní odvětví práve z Úmluvy o právech dítěte, není-li v konkrétním právním předpise stanoveno jinak.“* Zájem ze strany státu je, aby dítě mělo šanci se vrátit ke své primární rodině za předpokladu, že tam existují vhodné podmínky pro život dítěte. Stát aktivně spolupracuje s rodinou za účelem obnovit narušené funkce tak, aby se dítě mohlo do svého původního prostředí znovu vrátit

a jeho návrat byl pro něho co nejpříznivější. Tato spolupráce s rodinou a následné postupy k obnovení narušených funkcí v rodině se nazývá sanace rodiny. Pokud však sanace rodiny není úspěšná, a i nadále by hrozil nepříznivý vývoj pro dítě či sanace není vůbec možná, v případě úmrtí rodičů, je nutné najít dítěti nové náhradní bydlení. (Trnková, 2018)

Pojem náhradní rodinná péče je ukotvena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Dělení náhradní rodinné péče: svěřením dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče, osvojení a poručenství.

a) Svěřením dítěte do péče jiné osoby

Jako jedna z forem náhradní rodinné péče je svěřením dítěte do péče jiné osoby pojmenováváno i jako svěřenectví. V obou případech se jedná o stejný systém péče. Zákonem je stanoveno, že svěřením dítěte do osobní, individuální péče nekompensuje žádnou z jiných forem náhradní péče, jako jsou pěstounská, předpěstounská nebo dokonce preadopční péče. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Dítě se dostane do této formy náhradní rodinné péče, pokud je narušena jeho péče či vzdělávání ze strany jeho rodičů nebo existuje absence jednoho, ba dokonce obou rodičů. Hlavním úkolem svěřenectví je zaručit dítěti bezpečí a zázemí od osoby, která o dítě pečuje. Nejběžněji se jedná o osobu blízkou či příbuznou dítěti, která se ujme péče o dítě po dobu, po kterou rodič není schopen se o dítě postarat. (Trnková, 2018)

Tento systém náhradní rodinné péče není zprostředkovan organem sociálně-právní ochrany dětí z důvodu, že se očekává, že se o dítě postará jeho nejbližší osoba, která musí souhlasit se svěřením dítěte do své péče a musí mu zaručit řádnou péči i přesto, že nemusí absolvovat odborné posouzení. Aby byla jistota, že je o dítě adekvátně postaráno, vykonává stát pomocí sociálních pracovníků z OSPODu, tedy z orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pravidelný dohled nad pečující rodinou.

Soud v rozhodnutí o svěřením dítěte stanoví práva a povinnosti pro osobu pečující o svěřené dítě. Dále jsou v rozhodnutí zmíněné důvody, proč o dítě nemůže pečovat rodič a vyživovací povinnost rodičů směrem ke svému dítěti. Výživné stanovené soudem se stanoví ve výši dle majetkových poměrů a možností rodičů. Výživné je pro dítě v mnoha případech nezbytné, protože svěřenectví není, jako systém pěstounské péče, podporované státem vyplácením dávek. Z toho důvodu slouží k hrazení potřeb dítěte právě zmíněné výživné. I přesto, že pečující osoba nemá nárok na odměnu za poskytovanou péči, má právo příslušně nakládat s výživným v zájmu dítěte.

V případě, že soud nemůže z jistých důvodů stanovit k dítěti vyživovací povinnost, nemůže být toto dítě svěřeno do této formy náhradní rodinné péče, protože by nebylo nijak finančně či hmotně zajištěno. Pokud má ale blízká osoba i nadále zájem se o dítě starat, je dítě soudem svěřeno pečující osobě jako pěstounovi do pěstounské péče a dochází k tzv. příbuzenské pěstounské péči. Poté, co je dítě svěřeno pečující osobě do pěstounské péče, jí jsou vypláceny dávky pěstounské péče. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

b) Poručenství

Poručník je osoba, kterou jmenuje dítěti soud v případě, když jsou rodiče dítěte zbaveni rodičovské odpovědnosti, nemají schopnost k právním úkonům či dítěti rodiče zemřeli. Osoba, která je soudem stanovená dělat dítěti poručníka, má k dítěti všechna práva i povinnosti, jako má rodič, ale nemá k němu žádnou vyživovací povinnost. V případě, že je poručenec v osobní péči poručníka, je poručníkovi vyplácen rodičovský příspěvek do 4 let věku dítěte, peněžitá pomoc v mateřství u přijatého dítěte do 7 let věku dítěte a odměna pěstounovi. Také poručník může zažádat o dávky pěstounské péče, mezi které se řadí příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Aby mohl poručník o dítě pečovat, uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče a aby byl nad péčí adekvátní dohled, pravidelně dítě v rodině navštěvuje sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí z příslušného úřadu obce s rozšířenou působností a poručník je pod stálým dozorem soudu. Poručník rozhoduje o dítěti v běžných záležitostech, pokud ovšem jde o větší nebo závažnější rozhodnutí, musí to být schváleno soudem. Dle Občanského zákoníku se vybírá vhodná osoba, která by dítěti mohla být poručníkem. Přednost se dává osobě blízké, kterou například doporučili rodiče. Pokud tak rodiče neučinili či není vhodná osoba z řad příbuzných, stanovuje soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručenství zaniká zletilostí dítěte. (Kolektiv autorů, 2018)

c) Pěstounská péče

Pěstounská péče je další z forem náhradní rodinné péče, do které jsou umístěny děti, které nemají u svých vlastních rodičů zajištěnou adekvátní výchovu. Jedná se o dlouhodobý či krátkodobý pobyt v pěstounské péči, tj. je to péče dočasná. Dítě je možné umístit do společné péče obou manželů. Pěstoun má povinnost pečovat a vychovávat dítě, ale nemá k dítěti, o které se stará, žádnou vyživovací povinnost, ta i nadále zůstává jeho rodičům. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte. Přesto, že je dítě v péči jiných osob, klade se velký důraz na podpoře udržovat a rozvíjet vztahy s rodiči dítěte. Rodiče by se aktivně měli podílet

na zájmech dítěte, na styku s ním i na vyřešení či stabilizování rodinné situace tak, aby si dítě mohli zase k sobě co nejdříve vzít. Dle občanského zákoníku č. 89/2021 Sb. (§ 958 - § 970) „*Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.*“ V mnoha případech se stává, že děti jsou v pěstounských rodinách i několik let, protože se do svých primárních rodin nemohou vrátit. (Sychrová a ed., 2014; 2015)

U dlouhodobého pobytu může být dítě v péči do zletilosti, tedy do 18. let. Avšak v mnoha případech se jedná o děti, které nemají s biologickými rodiči vazby či k nim rodiče nemají žádnou odpovědnost. V takovém případě se stává, že dítě zůstává u pěstounů, dokud nedostuduje či nezíská práci a zcela se neosamostatní. Krátkodobá pěstounská péče, jinak řečeno péče na přechodnou dobu, je brána jako profesionální pěstounská péče. Tato forma péče je podporována ze strany státu pro rodiny, které se ujaly takových dětí, o které je potřeba se na nezbytně nutnou dobu, postarat. Péče je to dočasná a nezletilým dětem se poskytuje na max. 1 rok. Je to z důvodu, že je u těchto dětí velká šance, že by se mohly dostat zpátky do své primární rodiny či jsou vhodné na jinou z forem náhradní rodinné péče.

Základním ideálem pěstounské péče na přechodnou dobu, se udává nejčastěji:

- Čas, který se poskytuje pro rodiče dítěte, aby si zajistili vhodné podmínky pro návrat dítěte, a aby si dořešily problémy.
- Pomoc a vzájemná podpora pro děti a mládež v nouzi i v době, kdy se ocitnou mimo domov.
- Identifikovat problém, způsob léčení a předpověď následujícího rozvoje dítěte. (Gabriel, Novák, 2008)

Celá rodina je od začátku připravena na brzký odchod dítěte a připravuje na to i dítě. (MPSV, © 2021)

Každý rodič má právo na styk se svým dítětem, pokud o to ovšem stojí a pěstouni by jim měli kontakt s dítětem umožnit. To samé platí i o kontaktu pěstounů a biologických rodičů dítěte, měli by s nimi podporovat vztahy, informovat je o důležitých událostech, které se dítěti v životě dějí. Rodič má právo také znát o svém dítěti důležité informace. Měly by mu být poskytovány informace o tom, jak se dítěti daří, jaký má prospěch ve škole, jaké má případně zdravotní potíže apod. (Sychrová, 2015)

Dítě může být umístěno do pěstounské péče, která se může rozdělovat i podle počtu dětí, tedy buď se jedná o individuální, kde jsou jedno až dvě děti v pěstounské péči. Druhá z forem pěstounských péčí se nazývá skupinová pěstounská péče a to znamená, že je do rodiny svěřen větší počet dětí, například se může jednat o sourozeneckou skupinu. Mezi takové skupinové formy patří SOS dětské vesničky či velké pěstounské skupiny, ve kterým jsou pěstouni manželé. (MPSV, © 2021)

Dítě může být umístěno do pěstounské péče příbuzenské, která se upřednostňuje před pěstounskou péčí u pěstounů. Dítě je vlastně svěřeno do péče příbuzenské, tedy k blízké osobě, kterou zná a ke které má důvěru. V případě, pokud se dítěte ujme člověk jemu příbuzný a bude to v nejlepším zájmu dítěte, OSPOD nebude obstarávat pěstounskou péči a soud svěří dítě do péče příbuzné osobě. Pro dítě je velká výhoda známého rodinného prostředí, v němž bude i nadále vyrůstat. Pokud by ovšem péče v rodině nefungovala, prostředí by bylo nežádoucí a dítě by žilo v „toxické“ domácnosti, muselo by se dítě z rodiny odebrat a v jeho nejlepším zájmu umístit mimo biologickou rodinu. Avšak i nadále by probíhala, k udržení kontaktu s dítětem, souběžná sociální práce s celou rodinou. Změna může nastat v případě, pokud by soud styk rodičům, případně širší rodině, zakázal a rodina by neměla k dítěti žádné nároky, případně by rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

V mnoha jiných zemích se můžeme setkat s odlišnými typy pěstounské péče, které se zaměřují na skupiny dětí dle věku, mentálnímu stavu apod. Například pěstounská péče orientovaná na děti, které trpí určitým postižením, děti s poruchou chování i sourozenecké skupiny. Pěstounská péče raná je zaměřena na malé děti, jako jsou novorozenci nebo kojenci, kteří čekají na osvojení. (Sychrová, 2014)

Dosažením zletilosti a nabytím svéprávnosti dítěte zaniká pěstounská péče. Ve výjimečných případech může pěstounská péče zaniknout uzavřením manželství, soudem přiznaná dítěti svéprávnost nebo smrtí dítěte či pěstouna. Pěstounskou péči může na základě návrhu pěstouna, dítěte nebo jeho rodiče anulovat soud. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

d) Osvojení

Tato forma náhradní rodinné péče zajišťuje a nahrazuje dítěti přirozený vztah mezi rodičem a dítětem, tedy mezi osvojitelem a osvojencem vzniká nenucený a nezprostředkovaný vztah. Osvojitel přijímá cizí dítě za své a nahrazuje biologické právní rodičovství. Všechny zúčastněné osoby usilují o pevný a zdravý vztah a harmonický domov pro osvojené

dítě. K osvojení je potřeba souhlasu rodičů osvojovaného dítěte. Dítě lze osvojit bez souhlasu rodičů jedině v takovém případě, pokud splnili zákonem stanovené podmínky, kdy o této možnosti rozhoduje bezvýhradně příslušný soud. U této verze náhradní rodinné péče nemají rodiny nárok na speciální dávky. Od 1. 1. 2014 právně upravuje osvojení občanský zákoník v rámci úpravy příbuzenství a švagrovství (§794 až 854 občanský zákoník). (Kolektiv autorů, 2018)

Zprostředkování osvojení či pěstounské péče provádějí orgány sociálně-právní ochrany dětí, jinak řečeno OSPOD, eventuálně právnické či fyzické osoby, které jsou tímto výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny. Celý proces zprostředkování je upraven v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a na něj navazujícími vyhláškami. (Matějček a kol., 1999)

Ve výroku ze zákona č. 89/2012 Sb., se uvádí: „*Z činností souvisejících se zprostředkováním osvojení nesmí nikdo získat nepatřičný zisk.*“ S tímto výrokiem se shodli i autoři Hrušáková a kol. (2014, s. 626-627), kteří publikovali: „*Zákon tak podporuje v rovině občanského práva ochranu dětí před obchodováním s nimi a jejich případným zneužíváním. Za nepatřičný zisk přitom nebude možné považovat náhradu nákladů vynaložených na zprostředkování, nýbrž platby získané za opatření vhodného dítěte, zajištění souhlasu jeho rodiči k osvojení, obstarání potřebných dokumentů apod.*“

Nezbytným a důležitým prvkem pro správnou formu osvojení či pěstounství je nalezení a následně správný výběr náhradních rodičů pro každé dítě. Hlavním pravidlem je, že se pro konkrétní dítě hledají vhodní pěstouni či osvojitelé, nepraktikuje se to naopak. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Zákon rozlišuje tyto podoby osvojení:

- **Osvojení společné**-je zprostředkováno manželům a na základě toho získá dítě, resp. osvojenec hodnost společného dítěte obou manželů. Právní povinnosti, které měli k dítěti jeho biologičtí rodiče, touto skutečností vymizí.
- **Osvojení dítěte manželem rodiče (tzv. nepravé osvojení)** - osvojenec získá společné postavení manželů s tím rozdílem, že příbuzenský vztah mezi biologickým rodičem a dítětem zůstane konstantní.
- **Individuální osvojení jinou osobou**-tato osoba se stává jediným osvojitelem, tedy rodičem dítěte a vztah mezi dítětem a jeho původní rodinou zcela zaniká. V případě individuálního osvojení může být osoba, která chce dítě osvojit jinou osobou než

v prvních dvou případech. Tzv. osamělou osobou se rozumí, když žije mimo manželský svazek nebo osvojuje dítě bez svého partnera. Ještě do července roku 2016 mohlo jít současně o tu osobu, která nežila v registrovaném partnerství, jelikož uzavření registrovaného partnerství bránilo tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.

Nálezem Ústavního soudu bylo dne 22. 7. 2016 toto ustanovení zákona zrušeno, a proto o individuální osvojení může zažádat i člověk, který žije v registrovaném partnerství. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Náhradní rodinná péče je jednou z forem náhradních péčí. V případě, kdy dítě nemůže být z jistých důvodů u své biologické rodiny, u blízké rodiny či u známých a není ani šance, aby si dítě někdo osvojil, nastupuje na řadu ústavní péče. Ústavní péče se uvádí jako poslední možnost pro ochranu a péči dítěte. (Burghart, 2008 in Kolektiv autorů, 2018)

2 ÚSTAVNÍ PÉČE

Pojem ústavní výchova pečuje o děti, které byli z nějakého důvodu opuštěny, například rodina trpěla chudobou a dítě nemělo uspokojeny základní životní potřeby, dále zneužívání, týrání či zanedbávání dítěte rodinou nebo výchova dítěte byla narušena či vážně ohrožena. Ústavní nebo ochranná výchova může být uložena mladistvému mladšímu 18 let, mimořádně může být prodloužena do devatenáctého roku života. O umístění dítěte do ústavní péče rozhoduje příslušný soud obce s rozšířenou působností, pokud není jiná možnost, jak se o dítě lépe postarat. V případě, že nastane situace, kdy je potřeba jednat okamžitě a je nutné zajistit dítěti bezodkladnou ochranu, protože se dítě ocitlo v ohrožení, pak soud urychleně musí určit, kam nebo komu dítě svěří. Na základě toho vydává soud tzv. předběžné opatření, které musí vyřídit do 24 hodin od podání žádosti. (Sekera, 2009)

Hlavní myšlenkou ústavní péče o každé dítě je jeho ochrana a pomoc. Jsou dva důvody, proč se dítě může dostat do ústavu. Prvním důvodem je, že o dítě není postaráno ze strany rodičů nebo je o dítě postaráno špatně, tím pádem je vina na straně rodiny. Druhým důvodem je, když dítě svým chováním ohrožuje okolí a jeho rodina na to neumí zareagovat nebo na to rodina reaguje nepřiměřeně. V takovém případě jsou důvody k ústavní péči na straně dítěte. Ve většině případů bývá situace v rodinách tak závažná a složitá, že problémy na sebe navazují a poté se vyskytnou současně, což vede často k odebrání dítěte z péče rodičů. (Sychrová a ed., 2014)

Ať je důvod, proč dítě skončilo v ústavu jakýkoliv, má to za následek plno dalších příčin:

- neschopnost rodičů pečovat o dítě, například z důvodu dlouhodobé nemoci nebo uvězněním,
- úmrtí jednoho z rodičů nebo smrt obou,
- odebrání dítěte od rodiny z důvodu ohrožení, zanedbávání, týrání nebo zneužívání,
- opuštění dítěte rodiči,
- nechtěné odloučení od rodičů z důvodu přírodních katastrof,
- delikvence a trestná činnost dětí,
- opuštění rodiny z vlastní vůle dítěte,
- dobrovolné umístění dítěte do ústavu na žádost rodičů,

- speciálně-zdravotně-sociální služby pro postižené děti. (Cantwell, 2005 in Sychrová a ed., 2014)

2.1 Ústavní péče v historickém kontextu

Ústavní péče o děti a mladistvé patří v české historii k velmi nepovšimnutým tématům. Samotné kořeny ústavní péče sahají do středověku. S příchodem křesťanství souvisí i vznik špitálů a útulků. Samotná církev budovala a finančně zajišťovala azylové zařízení, přesto byla ústavní péče omezena pouze na městské okolí. Panovníci byli povinni se postarat o své chudé, to platilo do 50. let 19. století. Po zrušení poddanství tato povinnost přešla na obce na základě domovského zákona. Obce se také musely postarat o sirotky a chudé nalezence, kdy péče o ně obsahovala pouze zajištění nezbytných potřeb pro přežití. O výchovu nalezených dětí se zajímali až od druhé poloviny 19. století. Do první poloviny 20. století bylo typické, že se o své členy starala výhradně rodina, v případě, že rodina neexistovala nebo nebyla schopna své členy zabezpečit, nastoupila jiná instituce. (Sychrová a ed., 2014)

První větší ústavy byly u nás stavěny pro větší počet svěřenců na přelomu 16. a 17. století. Prvním ústavem takového typu, který vznikl jako podnět italské náboženské obce v Praze, byl Vlašský špitál. Tento špitál vznikl, aby se mohl starat a pečovat o sirotky nejmladšího věku a o děti nalezené na ulici. Kojenci byli předáni do bezpečných rukou kojných a děti mladší 6 let byly vychovávány u pěstounů mimo špitál. Od 6 let se děti vracely do ústavu a začaly docházet do školy. Také jim byla poskytována strava, ubytování, pečovalo se o jejich fyzické zdraví, dohlíželo se na jejich prospěch a plnění domácích úkolů. Chlapcům, kterým již bylo 15 let, se hledala učební pozice u mistrů a dívkám byla umožněna práce ve službách. (Svobodný, 1987 in Sychrová a ed. 2014)

Od 18. století se setkáváme s rozkvětem specializované péče o děti a mladistvé. Dle Sychrové a ed. (2014, s. 9). „*O vznik specializované péče zaměřené i na léčbu nemocí a výchovu znevýhodněných obyvatel se zasloužil Josef II. Roku 1781 vydal tzv. direktivní pravidla, která přesně určovala, pro jaké skupiny obyvatelstva se tyto ústavy zaměří. V direktivních pravidlech je jako první jmenována opuštěná mládež, následují nemocní bez prostředků, jako poslední je zmíněna skupina obyvatelstva, která vzbuzuje odpor na veřejnosti, tj. postižení viditelnou vadou nebo duševně nemocní.*“ Také se zřizovaly nemocnice pro nemocné, porodnice jako azyl pro těhotné svobodné matky a chorobince, které měly sloužit k poskytování péče pro duševně nemocné jedince a pro osoby, které jakýmkoliv způsobem vzbuzují opovržení. (Bayer, 1793 in Sychrová, 2014)

Od 70. let 18. století se Vlašský špitál více soustředil na kvalitnější péči o sirotky. Změna nastala na základě direktivních pravidel, Vlašský špitál byl zrušen a všichni pacienti byli přesunuti do nových ústavů. Děti zůstávaly u pěstounů do 15 let a ti je museli posílat do školy a zaručit jim adekvátní výchovu. Státní instituce farářů měli na starost pravidelný dozor nad výkonem pěstounské péče. (Sychrová a ed., 2014)

Na konci 18. století se zřizuje chorobinec, který slouží jako ústav pro nevyлéčitelně nemocné a pro osoby, které budí na veřejnosti odpor. V ústavu tohoto typu jsou umístěni lidé s onemocněním pohybového aparátu, nevidomí a neslyšící. Přijetí do ústavu nebylo nijak ohraničené věkem. V chorobinci byla zřízena dvoutřídní ústavní škola, ve které se vyučovalo náboženství a praktické vzdělávání. (Bayer, 1793 in Sychrová, 2014).

Sychrová a ed. (2014) uvádí, že každodenní život v ústavu byl přesně strukturován. Den začínal ranním vstáváním, pokračoval modlitbou, osobní hygienou, vyučováním, prací a odpočinkem. Vše mělo určený svůj přesný čas a způsob vykonání. První sirotčinec byl založen na našem území v 18. století. Iniciátorem pro vznik sirotčince byla církev, později se do zakládání přidávají i dobročinné spolky i okresní a městské úřady. Při vzniku sirotčince zakladatelé neměli ponětí o jeho podobě a velikosti, jelikož v zákoně ani v jiném nařízení není stanoveno, jak má sirotčinec vypadat. Podle počtu dětí v sirotčinci se odvíjel i způsob výchovy. Vznikaly menší sirotčince pro 10 až 20 dětí nebo obrovské instituce s 200 sirotky. Podobu dnešních výchovných domovů měly tehdejší vychovatelny a polepšovny. Ty vznikaly v 19. století a soustředily se na nápravu dětí a mládeže, které byly v rozporu s normami společnosti. „*Speciální ústavní výchova pro mladistvé byla uzákoněna roku 1873.*“ (Sychrová a ed., 2014, s. 16). Mládež do 18 let byla posílána do speciálních ústavů kde byla tzv. napravována a zůstávala zde do 20. roku života. Právo, které mohlo poslat viníka do ústavu, měl pouze zemský úřad. Zákon z roku 1873 byl o dvanáct let později zrušen a nahrazen zákony, které příkazují založit speciální ústavy pro převýchovu. Dva říšské zákony o donucovacích pracovnách a polepšovacích ústavech byl uveřejněn dne 24. května 1885. V prvním zákoně bylo vytyčeno, kdo může být z rozsudku soudu držen v donucovacích pracovnách a kdo pro změnu v polepšovacích ústavech. V polepšovacích ústavech byli umístěni ti mladiství, kteří se dopustili přestupku nebo trestného činu. Ve druhém zákoně se hovoří o svěřování budování ústavů zemím. Tedy aby byli děti a mladiství svěřováni do polepšoven, kde byl kladen důraz na náboženskou i mravní výchovu, mládež se vedla k řemeslu a k práci proto, aby si po propuštění mohla bez problému najít práci. (Sychrová a ed., 2014).

Nejstarší vychovatelna u nás byla založena roku 1839 v Praze a byla řízená spolkem Jednota pro blaho propuštěných mladistvých káránců. (Secký, 1910 in Sychrová a ed., 2014)

2.2 Současné pojetí ústavní péče

Do ústavní výchovy se dítě může prakticky narodit, tedy že ihned po narození je přemístěn do kojeneckého ústavu, kde zůstává do tří let věku. Od tří let je potom přemístěn do dětského domova, kde může zůstat do konce ústavní výchovy, která bývá do 18 ti let, případně se může protáhnout do 19 ti let. (Sekera, 2009)

V dětských domovech žijí děti různého věku, smíšené rasy, děti zdravé, nemocné nebo s vážným postižením. Dále v dětských domovech jsou umístěny děti, se kterými rodiče udržují kontakt, ale i ty děti, které své rodiče nikdy neviděly, děti bez problémů, děti s výchovnými problémy nebo i děti se závažnými poruchami chování. Děti zůstávají v dětském domově různě dlouhou dobu, jsou takové děti, které v ústavu stráví minimální čas, a potom jsou takové děti, které v něm žijí celý svůj život. (Sychrová a ed., 2014)

V roce 2006 bylo v České republice 34 takových zařízení. Večerka a kol. (2000, s. 32) klasifikuje výchovné prostředí dětí umístěných v ústavní výchově jako vratký a nestabilní.

Náhradní institucionální výchova se v dnešní době uskutečňuje na třech větvích:

- pod zdravotnickou oblast spadají kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let,
- do oblasti školství řadíme dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné a diagnostické ústavy,
- sociální část obsahuje ústavy sociální péče. (Večerka a kol., 2000)

2.3 Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a pro preventivní výchovnou péči

Soud by měl podle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., nejen rozhodovat o nařízení ústavní výchovy, ale měl by i stanovit, do jakého zařízení by dítě mělo být umístěno. Soud by měl brát také ohled na zájmy dítěte, na umístění v blízkosti jeho původní rodiny či blízkých osob a na vyjádření sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Vymezení pojmů a definic ústavní a ochranné výchovy je obsaženo v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Klíčovou složkou systému, která zajišťuje péči a výchovu o dítě, je náhradní výchovná péče. Náhradní péče o dítě se dělí na dvě různé formy péče – péče ústavní a péče rodinná neboli náhradní rodinná péče. Do ústavní péče patří dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav a výchovný ústav. (Janský, 2014)

2.3.1 Dětský domov

Dětský domov slouží jako domov pro děti zpravidla od 3 do 18 let, respektive devatenácti let s nařízenou ústavní výchovou. Zajišťuje péči, výchovu, vzdělání i společenské a finanční zajištění pro děti ze sociálně slabších poměrů, sociálně handicapované i pro děti, které mají osobností nebo výchovné problémy. (Sekera, 2009) Pokud je jedinec zletilou, ale nezaopatřenou osobou a nadále se připravuje na budoucí povolání, může mu dětský domov na základě sestavené smlouvy mezi ním a zařízením zajistit i nadále plné přímé zaopatření, které je nejdéle do 26 let. (Burešová, 2008)

Existují příčiny, kvůli kterým se dítě do dětského domova dostane. Jsou jimi příčiny výchovné a objektivní. Výchovnou příčinou je, když rodina není schopna zajistit a zabezpečit svému dítěti hmotnou péči a náležitou výchovu. Do objektivních příčin se řadí pobyt rodiče ve vazbě, jednostranné či úplné osiřené dítěte nebo dlouhodobá nemoc rodiče. (Taxová, 1967)

Součástí instituce nejsou mateřské ani základní školy, děti navštěvují různé školy. V dětských domovech je primární organizační jednotkou rodinná skupina, která tvoří 6-8 jedinců různého věku. Pokud jsou v zařízení i sourozenci, zůstávají spolu na jedné rodinné skupině. (Sekera, 2009) Většina dětských domovů je v současné době přebudována na bytové jednotky, kde s rodinnou skupinou dětí žijí dva nebo tři vychovatelé. Stále však existují i starší ústavy, ve kterých jsou děti rozdělovány podle věku. (Matějček, 1994)

Cílem dětských domovů s bytovou jednotkou je co nejčastější zapojení dětí a mládeže do běžného chodu domácnosti. „*Není účelem, aby vychovatelka prala, vařila, šila apod., ale aby se děti s pomocí vychovatelky učily veškerým dovednostem a zručnostem potřebným pro sebeobsluhu a pro pozdější samostatný život.*“ (Švancar, Buriánová, 1988, s. 167)

Dle České školní inspekce (2019 s. 4) se vidí pozitivní přístup v bohatých aktivitách, které do jisté míry ovlivňují vzdělání a výchovu, nejen v dětských domovech. Jedná se hlavně o kulturní události, sport i různorodé prázdninové akce. *„Zavedené a dětmi dodržované správné pracovní návyky společně s aktivitami cílenými na kultivaci vztahů mezi dětmi vytvářely vhodný předpoklad pro rozvoj pracovních a sociálních kompetencí. Podporovány byly i další kompetence, zejména kompetence komunikativní a kompetence k učení. Děti byly vhodně vedeny k aktivnímu řešení problémů, k odpovědnosti za výsledek své práce, k dokončení zadaného úkolu, k bezpečnému, šetrnému zacházení s vybavením zařízení a k praktickému dodržování pořádku.“* (Zpráva ČŠI, 2019)

Naopak problémy v práci dětských domovů vysvětluje Vocilka, (2000, s. 32) v knize *Vychovávateľ*. Nejběžnější je vymáhání dlužného ošetrovného neboli příspěvku na úhradu péče, nezájem ze strany rodiny, nedostatečné pojetí informací v legislativě, náročnější hledání práce a bydlení, pro jedince s ukončenou ústavní výchovou, každým rokem větší počet dětí s poruchami chování, často i pozdní umístění dítěte do dětského domova. (Vocilka, 1999)

Podle zákona č. 109/2002 Sb. má dětský domov povinnost dětem svěřeným do péče zajišťovat:

- Stravování, ubytování, ošacení.
- Učební potřeby a pomůcky.
- Úhradu nezbytně nutných nákladů na vzdělávání.
- Úhradu nákladů na zdravotní služby, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyly zdravotní služby vyžádány zákonnými zástupci dítěte.
- Kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení.
- Úhrada nákladů na dopravu do sídla školy. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Pozitivita dětského domova:

- život v dětském domově se snaží být co nejvíce podobný jako v běžné fungující rodině (děti jsou aktivní v sebeobsluze, sami si uklidí, pomáhají s přípravou stravy, tráví volný čas mimo zařízení),
- podpora rozvíjení dovedností a talentu dítěte formou zájmových činností, soutěží, sportovních soustředění apod.,

- dopomoc při hledání vhodné střední, či vysoké školy a dokončení úspěšného studia s dostatečnou finanční jistotou,
- pomoc nezletilé matce studovat a současně zajistit péči o dítě,
- poskytování terapií, např: muzikoterapie, canisterapie, arteterapie, psychoterapie, snoezelen apod.,
- nyní začínají vznikat při dětských domovech tzv. startovací byty, které slouží k přípravě mladých dospělých pro vstup do samostatného života.

Nevýhody dětských domovů:

- velký nárůst dětí s poruchami chování, některé děti mají i trestné činy nebo alternativní testy,
- vysoký počet dětí na rodinné skupině,
- velký finanční rozpočet na zajištění veškerých potřeb dítěte,
- častá nepřítomnost odborně vyškolených pracovníků – speciální pedagog, etoped, psycholog a další,
- střídající se vychovatelé na rodinných skupinách,
- malá či žádná spolupráce se zákonnými zástupci dětí, původní rodina nejeví velký zájem o dítě, mizí spolupráce s rodiči dětí, rodiče také často neplatí příspěvky na úhradu péče, vznikají dluhy, a proto musejí být tyto dluhy vymáhány i přes policii ČR. (srov. Škoviera 2007; Matoušek, Pazlarová, 2014)

„Dětské domovy nesou morálně před celou společností stejnou odpovědnost za výchovu nezletilých, jako za jiných okolností mají rodiče.“ (Švancar, Buriánová, 1988, s. 161)

2.3.2 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou, na rozdíl od výše uvedeného dětského domova, je tento druh zařízení, který je postaven na péči o děti s nařízenou ústavní výchovou i s uloženou ochrannou výchovou. Děti se sem dostávají kvůli jejich poruchám chování, které jsou již

nad míru zvládnání. Obvykle se v dětském domově se školou nacházejí děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. (Sekera, 2009)

2.3.3 Výchovní ústav

Výchovní ústav se stará o děti starší patnácti let, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Výchovní ústav pečuje o děti se závažnými poruchami chování. Základní organizační jednotkou je výchovná skupina. (Sekera, 2009)

„Výchovné ústavy jsou specializovaná zařízení pro výkon tzv. ústavní a ochranné výchovy. Jejich skutečným a nikoli pouze manifestovaným pedagogickým cílem by měla být reedukace mravně ohrožených dětí a mládeže. K tomu, aby tuto roli mohly plnit, nezbytně potřebují osobnostně vyzrálý personál.“ (Sekera, 2009, s. 8)

Podle slov Matouška a Kroftové (2003, s. 160) má tento typ ústavů význam právě proto, že je jedincům poskytována dlouhodobá péče a jejíž cílem je příprava na budoucí povolání. Na rozdíl od dětských domovů jsou ve výchovných ústavech častější útěky, agresivní chování, krádeže, šikana, sebepoškození, a jiná sebedestruktivní chování, užívání drog i jiných látek i pohlavní zneužívání. (Česká školní inspekce, © 2021-2022)

2.3.4 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav aktivně spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí v zájmu každého dítěte, který je sám ohrožen nebo může ohrožovat své okolí. Patří sem i jedinci, kteří potřebují odbornou i metodickou pomoc školského zařízení. *„Úkolem diagnostických ústavů, po dobu obvykle dvouměsíčního diagnostického a výchovně terapeutického pobytu, je zpracovat jejich komplexní diagnostiku osobnosti, vymezit individuální výchovné a vzdělávací priority, včetně doporučení vhodných přístupů a metod.“* (Janský, 2014, s. 114)

Pro utváření osobnosti dítěte hraje významnou roli citová vazba mezi matkou, respektive rodičem a dítětem. Stejně jak toto pravidlo může utvářet kladnou vazbu mezi rodičem a dítětem, tak může formovat v negativní podobu a rodina se stává vysoce rizikovým aspektem při výchově dítěte. V tomto případě nastává pro sociálního pracovníka důležitá, ale nelehká situace. Buď bude zastupovat zájmy dítěte a najde mu náhradní domov nebo zkusí spolupracovat s rodinou v další výchově dítěte. Sociální pracovník musí efektivně zhodnotit situaci v rodině, podrobně sestavit anamnézu a vytvořit skutečnou předpověď vývoje v rodině. Ústavní výchova není vždy tím nejoptimálnějším řešením pro život dítěte, ale mnohdy bývá nezbytným východiskem. (Janský, 2014)

Ve všech školských zařízeních se vytváří pro jedince, ale i pro sociální pracovníky a vychovatele pracující v dětských domovech individuální plán. IP odpovídá i standardům úrovně kvality péče napříč celou Českou republikou dle MŠMT. Matoušek a Pazlarová (2008) zmiňují obecné principy, které je dobré při individuálním plánování s ohroženými jedinci dodržovat:

- **Princip normalizace**, podle kterého by se měly vytvářet velmi podobné podmínky podmínkám, ve kterých děti dříve vyrůstali.
- **Princip aktivní účasti klienta a klientovi blízkých lidí na tvorbě plánu**, ve kterém by rodina jedince neměla být označována za dysfunkční bez jakýchkoliv podložených důkazů.
- **Princip spolupráce všech, kteří mohou situaci klienta ovlivnit, s jasně rozdělenými rolami** (např. škola, OSPOD)
- **Princip podpory pozitivního potenciálu jedince**, tím se myslí vlastnosti a zájmy, které jedinec má nebo je mít může.
- **Princip pružnosti a efektivity** – IP by se měl v pravidelných intervalech přezkoumávat, jestli vede k nastaveným cílům, které by měly být obměňovány dle aktuálních potřeb jedince.
- **Princip užívání neprofesionálního jazyka**, kdy plán musí být sepsán tak, aby byl srozumitelný všem, pro které má důležitý význam.

3 PŘÍPRAVA DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ NA SAMOSTATNÝ ŽIVOT

Období adolescence je nejintenzivnější obdobím života, ve kterém se mísí různé pocity na vysoké škále prožívání. Toto období prochází hormonální proměnou se změnami emočního prožívání. Jedinec prožívá své emoce velice intenzivně. Emoce jsou často proměnlivé a nepředvídatelné, v jisté míře dochází i k nedostatku sebeovládání. Úroveň dovedností i schopností sebeřízením přizpůsobit se nestálým podmínkám mladý dospělý prosazuje v situacích, kdy dochází k zátěži a on ji musí přijat jako výzvu, zpracovat a vyvolat vůči ní obranné mechanismy. „*V období mladší adolescence roste význam určitých osobnostních vlastností pro zvládnutí zátěže.*“ (Vágnerová, 2005)

Člověku v mladém věku se zranitelnost i nejistota ukazuje v sentimentalitě při projevech ostatních lidí, které jsou ve značné míře v negativním či nepřátelském úhlu. S výkyvy nálad úzce souvisí i sebehodnocení. Jistá vztahovačnost se projevuje u jedince nejistotou, vzrůstá také negativismus na činnosti okolo něj. (Medved'ová, 2002 in Vágnerová, 2005)

Adolescence je přechod do dospělosti a často se od adolescenta očekává vhodné a tomu věku odpovídající chování. Avšak je typické, že jedinec je schopen dodržovat pravidla, ale také nad nimi začíná uvažovat. Přemýšlí o etických i morálních zásadách a zaujímá k nim vlastní názor i postoj. Často nesouzní s lidmi, kteří mají jiný názor a jsou tím názorem zmateni. (Vágnerová, 2000)

Adolescent prochází mnoha změnami v sociálních vztazích i v sociálních rolích, které ovlivňují jeho emoční prožitek. Podle psycholožky Carol Ryffové existuje model obsahující tyto dimenze v životě člověka: sebepřijetí, osobní růst, smysl života, dobré vztahy s lidmi okolo něho, kontrola prostředí a nezávislost. (Blatný, 2016)

Mimo primární model rodiny otec-matka-dítě, existuje několik dalších druhů rodin:

- rodiny, které byly rozděleny z důvodu rozvodu či ovdověním,
- pár žijící v registrovaném partnerství, homosexuální páry, které pečují o dítě jednoho nebo obou z partnerů,
- rodiny s adoptivními, osvojenými dětmi, děti žijící v dětských domovech či jiné náhradní péči. (Blatný, 2016)

Osobnost každého člověka je během jeho života formována. V mladé dospělosti se osobnost tvaruje podle vnějších událostí, kterými mohou být přátelské vztahy, stabilní partnerství,

budování kariéry, zakládání rodiny a vztahy na pracovišti. Pro zdravé naplnění základních lidských potřeb jsou nezbytné blízké sociální vztahy. Všechny vztahy se v průběhu života mění, v období mladé dospělosti je stěžejní proces osamostatňování se, a to především ve dvou pásmech – **finanční a emoční**. Finanční samostatnost u mnohých nastává po ukončení vzdělávání a nástupem do pracovního poměru, emoční samostatnost se pro změnu objevuje již v době adolescence.

Adolescent se postupně přibližuje na roli dospělého jedince, avšak k získání dospělosti postupně přechází jednotlivými složkami.

- a) Role dítěte v rodině mizí – dítě již získává postupně roli dospělého jedince s právy i s povinnostmi, mezi rodiči a dítětem již nevznikají konflikty, při odlišných názorech adolescent ignoruje řeč rodičů, ale nepouští se s nimi do střetu.
- b) Profesní role – adolescent je v roli středoškolského studenta, což pro něho ještě není velký sociální status. Spíše se jedná o mezník v životě, kdy jedinec nemá příliš velké znalosti a na základě toho má omezené pravomoce. S nástupem do pracovního procesu nastupuje i nový sociální status a sociální role člověka.

V mladé dospělosti se role v posledních 50 letech výrazně změnily. Převážně ženy tuto změnu berou velice pozitivně, vzhledem k rovnoprávnosti a lepším sociálním pozicím. V případě profesní roli je pro mladé dospělé důležité, aby získali co nejvyšší vzdělání a měli zajímavou práci. Mladá dospělost sebou přináší experimentování v zaměstnáních, časté změny profesí i pozicí. Později jedinec přijímá zavedenou profesní roli, ve které se cítí dobře. (Vágnerová, 2000)

Děti odcházející z domova potřebují plnou podporu a pomoc. Nejvhodnější je, když se do této práce připojí každý, kdo má k dítěti nějakým způsobem blízko, například zaměstnanci domova, škola, zdravotníci, pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, podporu mohou vyjádřit i jiné děti z dětského domova. Dítě se setkává s mnoha lidmi v mnoha společnostech a každá by měla vědět o nové změně v životě dítěte. V případě odchodu z dětského domova se dítě najednou ocitá osamocené, proto je potřeba, aby každý z komunity mu byl nápomocný, například mu poradil a vyslechl ho, povzbudil ho, dodal mu odvalu a sílu tuto nelehkou změnu zvládnout. Je důležité, aby dítě vědělo, že má velkou oporu ze všech stran. (Cairns, 2013)

3.1 Odchod z domova

Stěžejním úkolem dětského domova je, aby děti svěřené do jejich péče, byly co nejlépe připraveny pro vstup do samostatného života a zcela začlenění do společnosti. Pro tyto předpoklady je v dětském domově profesionálně vyškolený personál, který se snaží odstranit společensky nežádoucí jevy a upravit prostor pro vhodnou výuku. Pedagogové svěřené děti, během jejich života v dětském domově, pravidelně zapojují do aktivit běžného chodu domova, aby měly děti zažité a naučené základní povinnosti, které by každý jedinec ve své domácnosti měl praktikovat. Vychovatelé se je snaží naučit běžné domácí práce, které jsou nezbytné pro vlastní samostatnost. Jedná se například o vysávání a vytírání vlastních pokojů, úklid prachu, třídění nepotřebných hraček, chystání oblečení do školy, skládají prádlo a ukládají jej do skříně, připravují společně jednoduchá jídla i nápoje v kuchyni, pečují o květiny – sází a zalévají je, někdy zkouší práť prádlo a pracují s pračkou, umývají nádobí, stelou si postel a učí se převlékat ložní prádlo apod. Povinnosti, do kterých se děti zapojují, je celá řada, avšak je to nezbytné pro jejich budoucí samostatnost a novou roli v životě. Pravidelně jsou děti poučovány o zásadách bezpečnosti při manipulaci s otevřeným ohněm, při manipulaci s přístroji napojenými na elektriku či vařící vodou. (Jánský, 2014)

V závěrečné části, kdy dítě je připraveno odejít z dětského domova, je buď na soudu, aby dítěti do 18 let (v jiných případech, kdy byla ústavní výchova prodloužena do 19 let) ukončil rozhodnutím ústavní výchovu, nebo když je dítě starší, v dětském domově je na základě dohody, kterou s domovem podepsal, musí ředitelku zařízení písemně požádat o ukončení pobytu. Veškerý personál, převážně potom vychovatelé a sociální pracovníce, dítěti pomáhají s nákupy věcí do nového bydlení, pomáhají mu hledat nové bydlení, seznamují ho s domovním řádem i povinnostmi, jezdí s ním na prohlídky a společně se snaží připravit na odchod z dětského domova. Také s ním procházejí pracovní nabídky, pomáhají se psaním životopisu i motivačního dopisu a připravují ho na samostatný život. S přípravou na odchod mladému dospělému pomáhá i vedoucí dětského domova a ředitel. Ve chvíli, kdy člověk opouští dětský domov, by si měl zařídit přepis trvalého bydliště – sám, případně s kurátorem pro dospělého osoby či jiným sociálním pracovníkem, by měl zajít na městský úřad, kde mu se všemi záležitostmi pomohou. Dalším krokem je, aby se člověk, který dostudoval, ale ještě nepracuje, nahlásil na úřad práce, protože právě ten bude za dobu, co jedinec nepracuje, za něho platit sociální i zdravotní pojištění. Samozřejmostí je i pomoc při vyřízení nejrůznější dávek státní sociální podpory. Jakmile však člověk nastoupí do zaměstnání, tyto pojištění mu hradí zaměstnavatel.

Erazimová a Kitzbergerová (2005) uvádějí stěžejní dovednosti, které by každý mladý dospělý odcházející z DD měl mít osvojené. Patří mezi ně komunikace, která je důležitá v sociální oblasti, například při přijímacím pohovoru, v hledání bydlení apod. Dále mezi sociální dovednosti patří souhrn pravidel správného chování ve společnosti neboli etiketa, vypořádání se s konflikty a hledání bydlení, které je v pojítku s jeho povinnostmi, které se samostatným bydlením vyplývají.

3.1.1 Možnosti bydlení

Samostatné bydlení je důležitým aspektem v životě každého jedince. Výběr bydlení se vybírá podle ceny, která se pohybuje podle lokality umístění i velikosti bytu. Existuje mnoho typů, kam se člověk může obrátit a kde hledat vhodné bydlení.

- a) Městský byt – v místě trvalého bydliště jedinec může zažádat o městský byt.
- b) Sociální byt – o tento typ bytu si jedinec může zažádat na bytovém oddělení městského úřadu v místě, kde chce bydlet.
- c) Podnájem – bydlení v soukromých bytech, kde se platí nájemné s energiemi majiteli bytu, v takových typech bydlení se platí kauce (2-3 nájem dopředu).
- d) Spolubydlení – jedná se o levnější variantu bydlení, v bytě je ubytováno více osob a mnohdy jsou tyto byty plně vybaveny.
- e) Ubytovny – jsou různé, liší se kvalitou i vybavením, mnohdy je pro všechny ubytované společná kuchyně, pračka, někdy i sociální zařízení (toaleta a sprcha), jedná se o krátkodobé bydlení.
- f) Startovací byty a cvičné byty – jsou ve spolupráci dětských domovů a jiných organizací, jedná se o samostatné bydlení s pravidelnou kontrolou.
- g) Bydlení u rodiny, blízkých přátel.
- h) Azylové domy – tento typ bydlení je převážně pro lidi, kteří se dostali do nepříznivé sociální situace (domácí násilí, ztráta bydlení apod.), rozděluje se na bydlení pro muže, pro ženy, pro matky s dětmi a pro rodiny. Pro přijetí do azylového domu musí člověk projít vstupním rozhovorem a při pobytu musejí všichni dodržovat daná pravidla.
- i) Domy na půli cesty – nejvhodnější forma bydlení pro mladé lidi, kteří odcházejí z dětského domova či jiných podobných zařízení. Musejí zde dodržovat určitá

pravidla a pracovníci jim mohou pomáhat k úplné samostatnosti, k hledání práce, hospodaření s penězi apod. (Nadace Sirius, © 2017)

V zákoně č. 109/2002 Sb., se uvádí, že dítě, které dosáhlo zletilosti či dokončilo přípravu na budoucí povolání, má nárok na věcnou, případně jednorázová finanční pomoc. Určuje se to podle potřeb dítěte a podle pravidel vnitřního řádu. S nákupem potřebných věcí do nového bydlení dítěti pomáhá vychovatel, který má za dítě zodpovědnost, tj. klíčový vychovatel. Po konzultaci se sociálním pracovníkem orgánu sociálně-právní ochrany může dítě využít poradenskou pomoc pro hledání vhodného bydlení a práce. V případě, že dítě opustí zařízení, a i nadále řeší těžkou životní situaci či si zatím neví rady, i tehdy mu může být poskytnuta poradenská pomoc. (Zákony pro lidi, © 2010-2022)

Děti z dětských domovů bývají mnohdy nedůvěřiví k jiným lidem, úzkostliví a může se u nich projevit i agresivní chování, které se s věkem může prohloubit a může vzniknout nebezpečí nepřizpůsobivého sociálního chování, například špatné partnerské vztahy, škodlivé profesní vztahy nebo nezaměstnanost. Mezi nejdůležitější vývojové úkoly je příprava na samostatný život. Mladý člověk by měl být připravený na vstup do zaměstnání, které může být individuální dle věku, protože některá zaměstnání navazují na ukončení studia. Avšak před nástupem do plného pracovního poměru, mnohdy jedinec získává zkušenosti z různých brigád, přechodných zaměstnání či kurzů, díky kterým se může vzdělávat a získávat nové dovednosti. Na konci experimentování, které je v tomto období zaměřené na partnerství, vytváření si domova a hledání zaměstnání, dochází k zakládání vlastní rodiny. (Blatný, 2016)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

V praktické části výzkumu se zabýváme životními příběhy mladých informantů vyrůstajících v dětských domovech. Snažíme se zachytit a následně popsat, jak informanti prožívali důležité chvíle ve svém životě, vyličit, co ve chvíli, kdy se jim změnil celý život, pociťovali a jak se s těmito prožitky vypořádali nejen během svého pobytu v dětském domově, ale i ve své primární rodině či náhradní rodinné péči. Zajímáme se o chvíle, které prožili v dětském domově, a které pro ně byly zlomové v mnoha oblastech. Ne každé dítě má to štěstí, aby vyrůstalo ve své primární milující rodině, někteří jedinci přišli o své rodiče, jiní právě jimi byli zanedbáváni a někteří žijí v náhradní péči celý život. Život v dětském domově prožívá každý jedinec zcela jinak, a proto je důležité zjistit, jaký dopad na informanty mělo dětství a dospívání v dětském domově, ve kterém se z nějakého důvodu ocitli. Informanti vytyčují silné momenty ze života v dětském domově, na které vzpomínají. Dělí se o své radostné chvíle, události či silné momenty, které určitým způsobem ovlivnily jejich životy. Také zjišťujeme návaznost, podobnost, případně odlišnost mezi jednotlivými příběhy, o které se s námi mladí dospělí, kteří vyrůstali v dětském domově, podělili.

4.1 Výzkumné cíle

Klíčovým výzkumným cílem je zmapovat životní období v životech mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětských domovech.

K rozšíření hlavního výzkumného cíle jsme si stanovili dílčí cíle.

4.1.1 Dílčí výzkumné cíle

- Vyličit životní příběhy mladých dospělých.
- Popsat dětství a dospívání mladého dospělého v dětském domově.
- Popsat zlomové události, přínosy a chvíle, které podstatně ovlivnily životy mladých dospělých, kteří žili v dětském domově.

4.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou stěžejní částí výzkumného problému a jsou formulovány na základě výše stanovených výzkumných cílů, podle nichž provádíme kvalitativní výzkum.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaká jsou významná životní období v životech mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětském domově?

4.2.1 Dílčí výzkumné otázky

- Jaké jsou životní příběhy mladých dospělých?
- Jak mladý dospělý prožil své dětství a dospívání v dětském domově?
- Jaké zlomové události, přínosy a chvíle podstatně ovlivnily životy mladých dospělých, kteří žili v dětském domově.

4.3 Design výzkumného šetření narativní analýzy

Ve 21. století je narativní analýza silně rozšířena, zdroje narativního výzkumu jsou rozlehlé a pestré, stejně jako okruhy aplikace. Ke zpracování narativního výzkumu se využívají životní příběhy lidí, kteří vypráví svůj život od začátku do konce, a nichž bychom do příběhu jakkoliv zasahovali. Příběh umožňuje také hodnocení pro posluchače, které slouží k porozumění významu vyprávění. Narativní přístup může být využit třemi způsoby:

- jako samostatný výzkumný projekt,
- současně s kvantitativním výzkumem v kombinovaném designu,
- pilotní studie.

S narativním výzkumem se můžeme setkat v mnoha oblastech, například v sociologii, sociální práci, antropologii, historii, lékařství i v psychologii. V psychologii je narativní přístup široce rozvíjen, v sociální psychologii je předmětem zájmu narativní identita, ve vývojové psychologii se používá v souladu k rozvíjení procesů a fází v průběhu vývoje, například dospívání, rodičovství apod. V kognitivní psychologii se využívá k vývoji jazyka i k výzkumu autobiografické paměti a v pásmu klinické praxe je nejvíce upotřebován v postupech léčby a psychoterapii. (Lieblich et al., 1998 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Lidé už po staletí vyprávějí své příběhy, které slouží ke komunikaci s druhými lidmi a posluchačům skýtají zkušenosti. Osobní příběh je objektem zájmu výzkumu, narativní vyhlídka může být zdůrazňována ve vyprávějícím interview i metodě analýzy dat.

„Cílem narativního výzkumu není ověření hypotézy, ale rekonstrukce významu zkoumaného jevu.“ (Čermák, 2002; 2006 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 76)

4.4 Metoda a postup sběru dat

Kvalitativní výzkum slouží k získání přesných a konkrétních informací a přináší nám řadu možností, díky kterým můžeme data získat. V první části je cílem vytvořit si prvotní

představy o zkoumaném příběhu, proto se ze začátku nezaměřujeme na specifické aspekty příběhu. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

V dalších krocích výzkumu se zjišťují přesnější interpretační perspektivy. V rámci analýzy příběhu je možné uplatnit rozmanité modely narativní analýzy a v dalších částech zkoumání se můžeme zaměřit na rozdílnost příběhu – strukturu příběhu, jazykové nástroje, dílčí téma atd. Pokud se v textu objevuje velká škála interpretace, dochází k lepšímu porozumění příběhu a k jeho ověřování. (Čermák a Štěpánková, 1997; 1998 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Celý proces je o opakovaném porozumění příběhu od analýzy k textu a zpět, kdy dochází k lepšímu porozumění a k přesnosti analýzy. Při zkoumání by se měla vyzkoušet řada způsobů, jak textu správně porozumět a nepět pouze na tom jednom. Důležité je zachovat si otevřený přístup k významům analyzovaného textu, také pozorovat neočekávané momenty a nápady. Doporučuje se časový odstup, kdy je vhodné příběh odložit a později se k němu vrátit s čistou hlavou – v takových případech se naleznou v textu nové postřehy. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

V kvalitativním výzkumu je narativní přístup silně zakotven v hermeneutické tradici, ve které je význam chápán jako společný plod vypravěče a výzkumníka a samotný výzkumník se stává primárním nástrojem celé analýzy. Proces k získání dat začíná opakovaným čtením příběhu či posloucháním nahrávky rozhovoru. Do výzkumného sebehodnocení se zařazuje všímání si vlastních postojů a názorů, které se v průběhu zkoumání objevují – to, co pociťuje výzkumník je součástí procesu analýzy. Se sebereflexí jde ruku v ruce i průběžná reflexe, která vyžaduje schopnost přehledu i určitého nadhledu, aby vznikl důvěryhodný a srozumitelný popis výzkumu. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Rozhovory probíhaly v období měsíce listopadu 2021 do ledna 2022. Některé z nich proběhly v prostorách dětského domova ve společenské místnosti vždy podle dohodnutého času a termínu pro obě strany. Zbylé další schůzky byly uskutečněny v klidné kavárně podle dohodnutého času nebo v domácím prostředí informanta. Odvyprávěné příběhy byly v průběhu zaznamenávány použitým diktafonem, který sloužil pouze k nahrávání. Nahrávky sloužily pouze pro výzkumnou práci a nebyly nijak zneužity k jiným nesděleným účelům. Následně byly jejich osobní příběhy přepisovány. Informanti byli před rozhovorem seznámeni s výzkumem a souhlasili s nahráváním jejich životních příběhů. Souběžně jsem jim zaručila anonymitu, tedy všechny jména v naší práci byla pozměněna.

Nejkratší rozhovor trval zhruba půl hodiny, další byly dlouhé zhruba tři čtvrtě hodiny a jeden z nich trval něco málo přes hodinu. Všichni informanti byli velmi ochotní a snažili se vzpomenout si na každou významnou událost, kterou v dětském domově prožili. Na konci rozhovoru jsem každému moc poděkovala za vstřícnost a ochotu pomoci.

4.4.1 Výzkumné techniky

Pro náš výzkum jsme si, podle charakteristiky a volby rozhovoru, vybrali **narativní analýzu**. Opírá se o životní příběhy a samovolné vyprávění informantů, kde se předpokládá, že sám jedinec v rozhovoru zmíní důležité informace a zajímavé události. V první části, která se nazývá stimulace, jde o nastavení důvěry mezi zkoumaným jedincem a výzkumníkem. Druhá část je o požádání informanta, aby povyprávěl svůj životní příběh od narození po současnou dobu. V třetí fázi zjišťujeme podrobnosti, nejasnosti, které nám případně během vyprávění nebyly vysvětleny. Tyto fáze nám postačí pro kvalitní narativní rozhovor. (Hendl, 2016)

Při rozhovoru nezasahujeme do vyprávění, v případě naší potřeby můžeme informanta nasměrovat vhodnými otázkami či komentáři k tématu, aby nás mohl dovést k výzkumným cílům. Naším cílem je získat od vypravěče skutečná fakta z vyprávěného příběhu. (Miovský, 2006 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Podle Lieblichové (1998) rozlišujeme dva modusy příběhů: **obsahově-formální** a **holisticko-kategoriální**. První dimenzí je holistický přístup, který vnímá životní příběh jako celek a dílčí části textu jsou zobrazovány v souvislosti s celým příběhem. Druhá dimenze kategoriální se orientuje na implicitní obsah vyprávěného, ale také se zabývá formální stránkou příběhu, například popis zápletky či propojení jednotlivých událostí.

1. Holisticko-obsahová perspektiva

Lieblichová a kol. (1998) zmiňují dvě verze přístupu, jedná se o identifikaci širokého pohledu do obecného tématu, podobně jako v případové studii, a také jak výzkumné části textu mohou působit na celý příběh jako na celek. Zkoumaný jedinec se zaměřuje na náplň svého osobního života a vypráví jej jako celek. Ve zkoumaných příbězích hledáme společné znaky, podobné zápletky, snažíme se vystihnout zásadní témata. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

2. Holisticko-formální perspektiva

Spíše než na obsah se holisticko-formální modus vrhá na styl a formu celého příběhu. Důležitá je v tomto případě dějová linie příběhu, zvrát či zápletka děje. V průběhu analýzy se zaměřujeme na narativní klasifikaci, vývoj celého vyprávění a soudržnost.

3. Kategoriálně-obsahová perspektiva

V této perspektivě se nejdříve musí určit podtext, který se co nejvíce přibližuje naší výzkumné otázce. Kategoriálně-obsahová perspektiva neboli obsahová analýza, kdy se ze zkoumaného textu vyberou jednotlivá tvrzení a spojí se do předem vytvořených kategorií. Následovně se udělá pořadí výzkumného materiálu a zařadí se do kategorií, a nakonec se z našich získaných výsledků vyvodí závěr. (Lieblichová a kol., 1998 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013; Riessmanová, 1993 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

V našich příbězích hledáme společné, ale i rozdílné znaky a odlišnosti. Z přepsaného textu jsme vybírali ty věty, které by nám mohly být užitečné a nápomocné pro námi zvolené výzkumné otázky, a proto jsme je nechali v původním znění.

4. Kategoriálně-formální perspektiva

Tato dimenze se orientuje na formalitu narativity obsahující syžet. Nejdříve začneme, že si zvolíme vhodnou kategorii, kterou chceme analyzovat, poté jsou zkoumány jazykové prostředky a styly vyprávění. V narativním výzkumu se mohou objevit tyto rysy: určení místa a času, formy sloves – např: *minulé, současné a budoucí* nebo *pasivní a aktivní*, dále abverbia (*náhle*) či slovesa mající ve výroku mentální stav (*myslím*). (Lieblichová a kol., 1998, s. 156 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

4.5 Průběh zpracování dat

Analýza zkoumaného textu začíná při opětovném čtením zkoumaného textu, v našem případě přepisu nahrávky rozhovoru, kdy se při prvním čtení nezaměřujeme na podrobnosti z rozhovoru, ale zjišťujeme prvotní dojmy a vytváříme si obraz z vyprávěného příběhu. Doporučuje se si v textu nechat místo na případné poznámky a komentáře. V další části výzkumu lze využít řadu modelů narativní analýzy a následně se zaměřit na rozdílné stránky příběhu, vzít v potaz jazykové nástroje a věnovat se struktuře příběhu. „Užití různých interpretačních perspektiv v rámci jedné analýzy přispívá ke zvýšení míry

porozumění textu a je také jedním z prostředků validizace.“ (Čermák a Štěpaníková, 1997, 1998 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Aby mohlo dojít ke kvalitnímu a dobře zpracovanému výzkumu, je zapotřebí neustálé opakování formou tzv. od příběhu k analýze a od analýzy k textu. Teprve potom lze dosáhnout řádnému porozumění příběhu a přesnosti analýzy. V případě, že si naplánujeme realistický časový plán, který zahrnuje dostatek času na analýzu i možnost vrátit se zpětně k analyzovanému textu, a při zachování otevřeného přístupu, všímavosti i trpělivosti k výzkumu, můžeme pracovat efektivněji i přesněji. Narativní přístup v kvalitativním výzkumu je ukotven v hermeneutické tradici, ve které je obsah vysvětlován jako společný výsledek činnosti účastníka a výzkumníka.

Proces analýzy může probíhat ve čtyřech, na sobě provázených krocích:

1. Rozdělení textu na fabuli a syžet.

Nejdůležitější krok pro vývoj výzkumu je rozdělení si textu na fabuli a syžet. Pro fabuli je známé, *co bylo převyprávěno* a je orientována na obsahovou stránku příběhu. Oproti tomu pro syžet je typické, *jak to bylo převyprávěno*, tedy je zaměřena na formu a způsob vyprávění. Během práce s analýzou je důležité, aby se práce s textem věnovala oběma pojetí příběhu. K uzavření syžetu může dojít při prepisu rozhovoru.

2. Identifikace ústředních území v příběhu (vyprávění je rozděleno do jednotlivých dílů).

V této fázi dochází k orientování se na dílčí epizody příběhu a ke shrnutí nebo převyprávění příběhu, které mohou výzkumníkovi pomoci k jednoduššímu obeznámení se s příběhem. Již zmíněný způsob analytické práce je nejvíce podobný **holisticko-obsahové analýze**.

3. Identifikace a vývoj příběhu, konstrukce vyprávění.

V předchozím kroku jsme vybrali takové mezníky, které lze označit za tzv. uzlové body nebo zlomové momenty vyprávění. Často v takových částech příběhu došlo k dějovým zvrátům. V této části svoji pozornost zaměřujeme na vývoj našeho příběhu, na způsob, jakým jsou časové linky vzájemně propojeny v jeden celek, odkud a kam se náš příběh vyvíjí, v jaké části příběh graduje, až k samotnému vyvrcholení či rozuzlení celého příběhu. K takovému vývoji příběhu je shodná **holisticko-formální analýza**. (Čermák, Hiles a Chrz, 2007; Hiles a Čermák, 2008 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

4. Rozeznání žánrového uspořádání vyprávění.

Při opakovaném čtení můžeme neustále srovnávat příběh, který analyzujeme, se žánry a můžeme mezi nimi hledat spojitosti nebo rozdílnosti. Podle McAdamse (1993), který chápe individuální žánry jako celkové tvary příběhů, které lidé během svého života různě přejímají v procesu vyprávění svého životního příběhu. Elliott (2005) sděluje, že je žánr v narativním výzkumu chápán jako kulturně sdílený vzorec, který je využíván k uspořádání událostí, a proto je i komunikovatelnost snadnější. Murray (1985) charakterizoval žánry následovně: pro komedii jsou žádoucí šťastné okolnosti, pro tragédii je typické ztroskotání a selhání způsobené vlastním osudem, romance je dosažení žádoucí ve vlastní režii a v ironii je selhání odehráno z podstatné části ve vlastní režii. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

4.6 Výzkumný soubor

Narativní výzkum pracuje s menším počtem informantů. Pro náš výzkum jsme jako výzkumný soubor zvolili pět mladých dospělých, kteří vyrůstali v různých dětských domovech a souhlasili s rozhovory v rámci našeho výzkumu. Výzkumný vzorek jsme zaměřili na tři ženy a dva muže ve věku od 20 do 29 let, jejich délka života v dětském domově je různě dlouhá, nejméně však čtyři roky a nejdéle sedmnáct let.

Sama mám s dětmi z dětského domova zkušenosti, jelikož v jednom z nich pracuji. Mám možnost zažít s novými dětmi příchod do dětského domova, vidět jejich vývoj a následně v dospělosti jejich odchod a osamostatnění se. Ovšem, než jsem začala pracovat v dětském domově jezdívala jsem na tábory jako vedoucí a často tam bývaly i děti z dětských domovů, kteří byli pokorní a měli zájem se něco naučit a užít si to. I v mém osobním životě jsem se setkala s několika lidmi, kteří si prošli dětským domovem, podělili se o kousek ze svého života, povyprávěli mi své příběhy, radostné okamžiky i své strasti. Někteří z nich jsou mými dobrými známými, jiní pouze prošli mým životem, ale každý z nich tam něco, ze svého silného osudu, zanechal. Proto jsme záměrně oslovili jak ženy, tak i muže, kterých jejich cesty životem znám a můžeme s nimi aktivně pracovat. Některé rozhovory byly vedeny v dětském domově, ve kterém dítě žilo, a kde po předchozí domluvě pro náš výzkum byla vyčleněna jedna společenská místnost, ve které nás po dobu rozhovoru nikdo nerušil. Informanti se alespoň tak mohli ponořit do svých vzpomínek, svého dětství i dospívání. Zároveň nám v rámci návštěvy dětského domova bylo umožněno podívat se do pokojů, kde jedinec většinu svého pobytu v dětském domově žil.

Základní znaky našich informantů:

- Souhlas jedince s rozhovorem a následně jeho zpracováním v rámci výzkumu.
- Délka života v dětském domově delší než tři roky a kratší než dvacet let.
- Věk mladých dospělých od 20 do 29 let.

Pro jednodušší přehlednost jsme přiložili tabulku, ve které jsou vyznačeny základní údaje k jednotlivým pěti respondentům. Pro zachování osobních údajů jsme jména informantů pozměnili, zbylé informace jsou již pravdivé.

Tabulka 1 – údaje jednotlivých respondentů

Jméno	Pohlaví	Věk	Délka života v dětském domově	Nejvyšší dosažené vzdělání	Povolání
Informant 1 - Hana	žena	20	17	SO s výučním listem	Student
Informant 2 - Erika	žena	29	4	USO s maturitou	Zdravotní sestra
Informant 3 - Klára	žena	21	4	ZŠ	Rodičovská dovolená
Informant 4 - Jirka	muž	25	14	USO s maturitou	Vedoucí v autodopravě
Informant 5 - Marek	muž	28	9	VŠ	Voják

Prvním informantem, se kterým jsem vedla rozhovor a rovnou v dětském domově, byla Hana. Od malička žila v dětském domově, prošla si i náhradní rodinnou péčí, ve které to bohužel nevyšlo, a proto se vrátila zpátky do dětského domova. Na dětství a dospívání v dětském domově vzpomíná ráda, i přes náročné začátky v něm. Aktuálně studuje první ročník tříletého oboru hotelové služby a pomocné práce v kuchyni.

Erika byla druhým informantem pro náš výzkum. Její cesta vždy směřovala k práci s lidmi a pro pomoc jim, a proto vystudovala střední zdravotnickou školu a nyní si s jedenáctiletou dcerou dodělává vyšší zdravotnickou školu. Po maturitě začala pracovat v nemocnici jako zdravotní sestra. V dětském domově žila od svých 14 let, po smrti matky. I když jí matka chybí, nelituje ani vteřiny, že se dostala do dětského domova a velmi ráda, na ten čas prožitý v něm, vzpomíná. V 18 letech se z dětského domova odstěhovala, protože neplánovaně otěhotněla. Nastěhovala se k přítelovi, nyní už k manželovi, zrekonstruovali si dům, ve kterém žije se svou krásnou dcerou a manželem, se kterým je už skoro 15 let.

Klára je dalším člověkem, se kterým se mi podařilo provést rozhovor. Prošla si diagnostickým ústavem, kde strávila dva měsíce po tom, co se o ní její matka nechtěla starat, jelikož měla Klára tendence utíkat z domova a lhát. Z něho byla přemístěna do dětského domova, kde strávila 4 roky. Když v 17 letech neplánovaně otěhotněla, byla nucena si s přítelem najít byt a odstěhovat se. Kvůli nechtěnému těhotenství nedokončila střední zdravotnickou školu. Aktuálně ale má zdravou dceru i syna a žije společně s dětmi a jejich otcem v nájemním bytě.

Čtvrtým informantem, se kterým jsem vedla rozhovor v dětském domově, byl Jirka. V dětském domově se objevil v 6 letech a rovnou nastoupil do první třídy. Jeho matka nezvládala jeho péči a jeho otec byl násilník, kterého ve svém životě mít nechtěl. Na život v dětském domově si poměrně rychle zvykl, hodně sportoval a účastnil se různých školních olympiád. V 19 letech odmaturoval na gymnáziu s dobrými výsledky a také si dodělal jednoletou jazykovou školu. Tam si našel přítelkyni, která tam také studovala, přestěhovali se spolu do bytu a aktuálně je spokojeně zaměstnaný ve firmě jako vedoucí dispečinku v autodopravě.

Posledním informantem pro náš výzkum je Marek, který vystudoval průmyslovou školu, obor požární ochrana. Po maturitě si podal přihlášku na vojenskou školu do Vyškova, kterou úspěšně dokončil a aktuálně pracuje jako voják. Do dětského domova se dostal po tragické smrti jeho matky, otec o něho nejevil zájem a jiné příbuzné, kteří by si ho mohli vzít do péče a starat se o něho neměl, proto byl v 10 letech přemístěn do dětského domova, ve kterém žil 9 let. Na život v dětském domově vzpomíná rád, a i přes náročné začátky tam byl moc spokojený a vybudoval si tam plno hezkých vztahů, které trvají dodnes.

4.7 Výzkumný problém

Dle Švaříčka, Šed'ové a kol. (2007) výzkumný problém slouží k jasnému pojmenování, čemu se bude výzkum věnovat. Výzkumný problém vznikne z výzkumných cílů naší práce, které si předem stanovíme. Jako výzkumný problém jsme vytyčili proces životních příběhů mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětském domově. Jedná se o sociální událost v životech lidí, kteří si prošli jinou realitou, než mnoho jiných a mnohdy ostatními lidmi nepochopenou událostí, proto musíme zkoumat hlouběji a zjistit od informantů více dat.

5 ANALÝZA DAT

Pro zpracování získaných dat jsme zvolili narativní analýzu, kterou jsme blíže roze-psali v předchozí kapitole, konkrétně tedy modus holisticko-obsahový a kategoriálně-obsahový.

5.1 Modus holisticko-obsahový

Zkonstruovali jsme jednotlivé příběhy našich informantů, které jsme získali díky rozhovoru. Všechny příběhy od našich informantů jsou zkrácené a přepsané, citujeme pasáže pouze z jejich příběhů bez jakéhokoliv našeho zasažení či změny.

5.1.1 Č. 1 - životní příběh Hanky

Rozhovor s Hankou se uskutečnil v dětském domově jako první ze všech pěti rozhovorů. Byl proveden v prostorách dětského domova, kde mi Hanka ukázala i pokoj, ve kterém vyrůstala, a tak se na chvíli vrátila do svých let, kdy žila v DD. Hanka je nejmladší informantem, který má všechny vzpomínky nejaktuálnější. Snažila jsem se navodit příjemnou atmosféru pro náš rozhovor a na žádost, aby mi povyprávěla svůj osobní příběh, začala vyprávět. Když ještě bydlela u své primární rodiny, navštěvovala mateřskou školu, kde si poprvé zaměstnanci všimli, že něco v její rodině nebude v pořádku – chodila hladová a špinavá do školky, proto to nahlásili na orgán sociálně-právní ochrany dětí. Po zjištění těchto skutečností byla Hanka ve čtyřech letech rodině odebrána a umístěna do dětského centra na Burešově. Chvíli potom byla Hanka svěřena do péče pěstounů, ovšem ani tam nebylo vhodné prostředí, kde by mohla kvalitně vyrůstat, proto byla brzy navracena zpátky do DC. „*Oni se často hádali, křičeli po sobě i po mě, bylo to hrozné*“, sdělila ve svém příběhu Hanka. Matka jí jezdila jako jediná navštěvovat, ale když zjistila, že je vážně nemocná, její častější návštěvy se zkrátily na méně časté. V šesti letech začala navštěvovat základní školu, kde byla přes týden na internátě a o víkendech jezdila zpátky do DC. V roce 2009 se přestěhovala do dětského domova, který je v těsné blízkosti základní školy, kam Hanka docházela. Ve škole měla hezké známky a vysvědčení měla často s vyznamenáním. Velice ráda vzpomíná na tyto časy, protože se účastnila výletů, školních akcí a kroužku, který byl zaměřen na jízdu a péči o koně.

Po smrti její matky byla Hanka hodně smutná a těžko se s touto skutečností vyrovnávala. Bylo jí 13 let. S její sestrou se dokonce na nějaký čas přestaly bavit, protože jí Hanka měla za zlé, že jí nechtěla říct, že jejich máma umírá. Hanka měla ale mnohem více sourozenců, z máminy strany to byli tři sourozenci a s tátovi strany přibližně devět. K matce jezdila na

Vánoce, prázdniny nebo svátky, a po její smrti už se s rodinou skoro nestýkala. Chvíli po smrti její matky zemřel i její otec, ale jak sama Hanka řekla: „*Tátovu smrt jsem moc neobřečela, on totiž hodně pil, a když byl opilý, byl hodně hnusný. Křičel i na mě, ale nikdy se mě nedotkl, za to moji mámu a ségru bil hodně.*“ V dětském domově měla Hanka od začátku klíčového vychovatele strejdu Davida. Další, kdo byl Hance velmi blízkou osobou, byla teta Marcelka, jak říká Hanka: „*Moje nejmilejší teta, kterou jsem měla za druhou mámu, protože se o mě starala a vlastně mě i vychovala.*“ Hanka si také vzpomněla na dovolené, kam s dětským domovem jezdila, například Mallorca, Itálie nebo Řecko. Také všichni jezdili na chatu do Velkých Karlovic. Protože jí sport bavil a byla v něm i hodně dobrá, účastnila se velkého počtu olympiád a sportovních utkání. Hanka si chválí všechno, co v dětském domově zažila, jedinou nevýhodu vidí ve vycházkách, protože musela dodržovat večerku, která se jí zdála být krátká, ostatně jak sama uvedla: „*Byla jsem více hlídána, hlavně v pubertě, když jsem chtěla jít s holkami ven nebo večer do kina, musela jsem být docela brzo doma, oproti mým vrstevníkům.*“ Odchod z dětského domova byl pro Hanku těžkou zkouškou, kterou však nakonec zvládla, postavila se na vlastní nohy, i přes to, že se toho obávala. „*Odchod z dětského domova a další krok k dospělosti pro mě nebyl vůbec jednoduchý, hodně jsem ho obřečela. Na jednu stranu jsem se těšila na nové prostředí, ale současně jsem se i bála. Bála jsem se toho, že to nedám, že mi budou všichni chybět. Nebylo to lehké, moc se mi stýskalo. I teď se mi sem tam zasteskne. Ale zvykla jsem si na nové bydlení asi za měsíc. Našla jsem si i nové kamarády a sousedy.*“ Hanka nyní studuje první ročník tříletého oboru hotelové služby a pomocné práce v kuchyni a našla si přítele. Její plány do budoucna nejsou nijak velké, jediné, co si přeje je navázat kontakt se všemi ztracenými sourozenci, které roky neviděla.

5.1.2 Č. 2 – životní příběh Eriky

Eričin životní příběh v dětském domově začal ve chvíli, kdy jí umřela ve čtrnácti letech matka. Neměla v rodině nikoho, kdo by se o ní mohl postarat, jediná babička, kterou měla, se bála ji ve svém věku vychovávat, a proto se Erika ocitla v DD. I přes drobné obavy byla v DD moc spokojena. S tetami se účastnili různých kurzů vaření, výukových dnů, soutěží, jezdilo se na tábory a výlety. Když si našla přítele, začala jezdit k jeho rodině, protože svoji neměla. „*Většina lidí si myslí, že když jsem žila v dětském domově, že jsme tam všichni byli jako sourozenci, tak to taky úplně není.*“ Život v DD Eriku naučil, jak se o sebe v životě postarat a řešit věci, které po odchodu bude muset jednou vyřizovat, např. psaní životopisů při hledání práce, vyplňování různých dokumentů pro úřady apod. Tety jim nahrazovaly

rodiče, učily je vařit, ale jak sama Erika říká: „*Pořádně vařit jsem se naučila, až se mi narodila dcera. Protože na rodinné skupince nás bylo osm, takže jsme se střídali a z vaření jsme toho moc neměli.*“ Na pokoji byla Erika se dvěma stejně starými holkami, se kterými si rozuměla. Ostatní děti byli mladší, takže se o ně Erika někdy starala, pomáhala s nimi vychovatelkám, odváděla je do školy nebo s nimi dělala domácí úkoly. „*Byla to i škola života, kdy jsme se starali o mladší děti.*“ I pro Eriku byly nejhorší vycházky, večerka byla brzy a vycházky byly příliš krátké, když chtěla jít s holkami ven, za chvíli musela být zase doma, a to pro ni bylo nejtěžší. Nejhezčí vzpomínka, kterou Erika má, a že jich má opravdu hodně, byla, když se setkala s prezidentem na Pražském hradě. „*Bylo to něco, co bych za normálních okolností nezažila.*“ Během života v DD Eriku navštěvovali sociální pracovníci z orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zkoumali, jak se jí daří, jestli je v DD spokojena, případně, jestli by nechtěla jít jinam. Jenomže o to Erika nestála, protože takhle byla blízko i své babičce. „*Mě se v dětském domově líbilo, nebylo na tom nic negativního, byla jsem blízko babičky, a to pro mě bylo nejdůležitější.*“

Jelikož byla Erika sirotek, pobírala sirotčí důchod po obou z rodičů. Zároveň jí po odchodu byl DD vyplacen příspěvek (věcná pomoc) ve výši 10.000 Kč do začátku. Když Erika otěhotněla, musela přerušit střední školu. Po mateřské dovolené se vrátila do školy, dodělala si maturitu, našla si práci ve zdravotnictví a přihlásila se na vyšší zdravotnickou školu, kde aktuálně studuje první ročník. S přítelem si zrekonstruovali baráček, ve kterém s ním i se svou dcerou všichni spokojeně žijí. „*S mým, nyní již mužem, brzy oslavíme 15 let a naše dcera bude mít jedenáct let. A už je to i 11 let, co jsem pryč z dětského domova. Sama si to neuvědomuji. Neskutečně to letí. Aktuálně chci pracovat, pomáhat lidem, a i nadále se vzdělávat v mnoha ohledech a další se uvidí. A strašně moc věcí se změnilo. Ale vše dopadlo tak, jak mělo a já jsem za to moc ráda.*“

5.1.3 Č. 3 – životní příběh Kláry

Když jsem vedla rozhovor s Klárou, který byl třetím v pořadí, šlo poznat, že je z našeho setkání nervózní. Proto jsme si chvíli nezávazně povídaly, aby se uvolnila a mohla mi v klidu povyprávět svůj životní příběh. Rozhovor jsme provedly v domácnosti Kláry, kam mě pozvala v době vánočních svátků. Klářin příběh začal tak, že se dostala do diagnostického ústavu, kde strávila dva měsíce. V tu dobu se přemýšlelo, jestli se vrátí ke své původní rodině, ale protože jí její matka nechtěla, byla Klára umístěna do DD, v tu dobu jí bylo čtrnáct let. Vše začalo častými útekami z domu a lhaním, proto jí matka nahlásila na OSPOD jako nezvladatelné dítě. Klára má ještě starší sestru, která zůstala žít s matkou, ale jinak

neměla nikoho, kdo by se jí mohl, kromě matky, ujat, k otci jít nechtěla, a proto byla ráda, že může jít do dětského domova. „*Mamka mě v domově navštívila asi jednou za celou dobu, víc za mnou jezdíval taťka. S taťkou jsem byla celkem hodně v kontaktu, ten tam byl často.*“ S ostatními dětmi měla hezké vztahy, s vychovateli si rozuměla a domluvila se s nimi na všem, co bylo potřeba. Dokonce některé tety nazvala „*adoptivními mámami.*“ „*Co mi hodně vadilo, bylo, že se tam hrozně kradlo. To byla šílenost. A jako nějaké drobnosti mezi dětmi se zjistilo, ale že tam kradli dospělí. A my si myslíme dodneška, že konkrétně víme, kdo.*“ „*Když jsem se zamyslela nad tím, co mi dětský domov dal do života, byl to výběr školy. Myslím si, že třeba s mamkou, tak bych na takovou školu nešla. Takže to bylo celkem fajn, protože mi s tím poradily tety, a tak jsme se dostali k té zdravotce. Pak taky byla možnost se tam učit všelijaké manipulace s penězi, šetřit x nešetřit. Další věcí bylo vaření. Takže to, co by mě v normální rodině naučili a rodiče mi předali, tak to funguje stejně i tam.*“ Ve výjimečných případech jezdila Klára i ke své matce na víkend, ovšem matka si vždy musela o pobyt požádat a OSPOD ho musel schválit. „*Maminka si požádal zhruba jeden rok, někdy okolo Vánoc, potom se rozhodla na Silvestra ráno mě vrátit, že mě nezvládá, přitom jako se nic nestalo. Jo, chtěla jsem jít ven, tak si hned myslela, že půjdu za starším ogarem, se kterým jsem se bavila. Tak mě radši odvezla. Stejně jsem ten den utekla z domova. Tam jako moje tety, ty dvě hlavní věděly, jak se máma ke mně chová, že mi nadává po esemeskách, no tak ty z toho byly úplně hotové. Pak já nevím, jestli máma začala víc pít, tak mi začala vyvolávat, brečet mi do telefonu, dělala scény a tak. Občas, když jsem mohla, tak jsem jako za ní jela sama do toho Zlína, prostě jí jenom navštívit a zase pak zpátky na domov. Jinak jsem svoji mamku neviděla asi čtyři, pět let zhruba. Trošku mě mrzí, nebo trošku, trošku hodně, že místo toho radši aby se věnovala mě, tak dala přednost chlapovi, když jsem jí prostě hodně krát říkala, že ho nemám ráda, a i on mlátil mamku, naučil ji hrát automaty, tahal ji po hospodách, prostě to byla katastrofa, tak jsem jí řekla, ať od něho odejde. Potom jsem se začala sebepoškozovat, a pak se to se mnou táhlo. Potom byl ten diagnosták a děcák. Takže aktuálně se stýkám akorát se ségrou.*“

I Klára jezdila díky DD na tábory, na různé výlety, na dovolenou do zahraničí, např. do Chorvatska. Během života v DD Klára několikrát utekla, porušovala vnitřní řád a lhala. „*Jo a hodnocení v děcáku, probíhalo výchovným opatřením. To bylo něco, že když si něco udělala, třeba já jsem si zakouřila ve sprše, tak jsem dostala pěkně výchovné opatření. Měla jsem 14 dní bez vycházek. Když utečeš třeba z domova, tak se to řeší s policií, pokud to ale samozřejmě teta nahlásí, že jí dítě uteklo. Já jsem si teda útěk jeden dovolila, vlastně*

dva. “ V dětském domově byla Klára čtyři roky, když jako náctiletá otěhotněla, musela se rozhodnout, co bude dál. Na interrupci bylo pozdě, proto skončila se školou, s přítelem si našla byt a společně začali bydlet. Aktuálně má Klára dvě děti.

5.1.4 Č. 4 – životní příběh Jirky

Když jsem vedla rozhovor s Jirkou, měla jsem pocit, že mluví zcela o jiném dítěti. I přes to, co si v životě prožil, se z něho stal člověk, který nechal minulost za zavřenými dveřmi a má srovnané priority. Bylo mu zhruba pět let, když byl svědkem domácího násilí na jeho matce. Otec byl alkoholik, který nešel pro ránu daleko a jeho matka skončila s následky v nemocnici. Po jejím návratu již nebyla schopna se o syna postarat, a proto jí byl Jirka odejmut z péče. Matka ho potom ještě dva roky v DD navštěvovala, ale nakonec za ním přestala chodit. *„Ani neprojevila zájem a tendenci, že by mě chtěla opět do péče. Je pravda, že jsou mé vzpomínky dost zkreslené, ale myslím si, že o mě nejevila zájem. Kdyby chtěla, tak se to nějakým způsobem dá do pořádku. Ale já jsem jí několik let neviděl, nic o ní nevím a ani nemám zájem o ní nic vědět.“* V DD konečně zažil Jirka pocit bezpečí a klid. Jeho vzpomínky na dětský domov jsou jen pozitivní. *„Taky mi tety i strejdivé dali určitou jistotu do života. Jistotu, že se mám na koho obrátit, kdykoliv budu potřebovat a nebát se i říct si o pomoc. Že se o lidi v mém životě budu moct opřít, nikdy mě totiž neposlali do háje, cokoliv jsem jako dítě nebo puberták měl v hlavě, tak mě vyslechli. Vždy tam byli pro mě. Ale to platí i o dětech v dětském domově.“* S ostatními dětmi, i se spolužáky ve škole, měl hezké vztahy. Ve škole se Jirkovi dařilo, byl aktivním dítětem, ať už ve studiu nebo ve sportu. Po prvním stupni přešel na gymnázium. V létě jezdil na tábory se spolužáky ze třídy, byl i se školou v Alpách, s domovem například k moři nebo na výlety. Navštěvoval řadu kroužků, převážně sportovních, jako florbal a fotbal. *„Mám rád sport, celý život se snažím být aktivní, provozovat různé sporty.“* V patnácti letech začal chodit na brigády, aby si mohl začít trochu šetřit. Po odchodu z DD dostal finanční odměnu ve výši 10.000 Kč, ale také povlečení, nádobí a nějaké základní vybavení. Po maturitě byl Jirka na jednoleté jazykové škole, následně byl přijat na vysokou školu, kde studoval angličtinu pro manažerskou praxi. *„No a aktuálně mám práci, která mě sice hodně zaměstnává, ale rád pracuji, baví mě to, takže jsem za to rád. Je to moje druhá práce na hlavní pracovní poměr. První byla na pozici IT manažer ve velké firmě. Potom jsem dostal jinou pracovní nabídku. Aktuálně dělám vedoucího dispečinku v autodopravě a jsem spokojený. Ale jelikož do Lipníka nejezdím a nemám důvod tam jezdit, tak se s nikým nevidám. Často samozřejmě vzpomínám na všechny a na všechno, co jsem tam zažil. Také si i vzpomenu na to nepříjemné,*

hlavně na to, co jsem zažil, než jsem se ocitl v dětském domově. Ale díky tomu jsem takový, jaký jsem, mám nastavené jisté životní priority, vím, jak se nikdy v životě nebudu chovat k ženě, ke svým dětem a k lidem okolo sebe. Dalo mi to opravdu hodně. Všechno zlé je pro něco dobré, to platí i v mém případě. Jsem za to vděčný a vím že jsem měl nebo mám v životě lidi, kteří mě neopustili. A za to jim budu vždycky moc vděčný. “

5.1.5 Č. 5 – životní příběh Marka

Rozhovor s Markem byl posledním z pěti rozhovorů. I tento rozhovor byl proveden v prostorách dětského domova a zároveň Markovou návštěvou v něm. Ukázal mi okolí domova i prostory, kde několik let vyrůstal. Poté začal vyprávět. *„Všechno to začalo smrtí mé matky. Moje máma se s tátou rozvedla, když jsem byl v první třídě. Táta se rád napil a později začal hrát automaty, takže byla mamka dost rozumná, aby se s ním rozvedla. Mám ještě starší sestru, která žije roky v Americe. Docela brzo to mezi rodiči začalo skřípat, otec se rád napil, začal si půjčovat peníze různě po kamarádech a když neměl na to, aby mohl dluhy splácet, začal hrát aktivně automaty. Potom to mamka už nevydržela a rozvedla se s ním. S tátou jsem se od rozvodu viděl párkrát, ale i on utnul později veškeré kontakty a styky směrem ke mně. Vzájemně si nechybíme.“* Na chvíli, kdy se Jirkovi obrátil život vzhůru nohama, si vzpomíná velice živě. *„Jednoho dne, když jsem byl ve čtvrté třídě, pro mě přišla paní z úřadu s informací, že měla moje máma autonehodu a že se domů už nevrátím. V tu chvíli se mi zhroutil svět. I když mi bylo jen asi 10 let, tak jsem to prožíval hrozně intenzivně, s mámou jsme si měli k sobě hodně blízko. Několik dní po mámině smrti si ani nepamatují, jen vím, že jsem se dostal do dětského domova v Hranicích. Začátky byly hrozné, chtěl jsem utéct, vrátit se k mámě, ale to nešlo.“* Časem se vše zklidnilo, Marek se spřátelil s ostatními dětmi v DD. Jeho klíčový vychovatel strejda byl pro Jirku jako jeho táta, měli mezi sebou hezký vztah. I Marek musel na rodinné skupince uklízet, vařit a plnit si své povinnosti. *„V dětském domově jsem toho zažil za ty roky spoustu. Dvakrát jsem byl také s dětským domovem u moře, jednou v Řecku a jednou v Bulharsku. Pravidelně se v Praze uskutečňovaly srazy dětských domovů, kde děcka hrály soutěže a dětské domovy mezi sebou soutěžily. S dětským domovem jsem jezdil i na soustředění, mohl jsem jet i na tábor, ale nikdy mě to moc nebralo, byl jsem za celou dobu asi jen na dvou, a to na jednom sportovním a na druhém s Elen.“* Elen byla Markova první láska, která žila stejně jako on v DD. Ve škole se Markovi dařilo, kromě českého jazyka měl hezké známky. Nejvíce ho bavil sport, proto si dal přihlášku na střední školu na požární ochranu. *„Když jsem byl asi v páté třídě, strejda mě přihlásil na házenou, ale to jsem ještě nevěděl, jak moc mě tento*

sport nadchne a byl jsem v něm tak dobrý, že jsem mohl reprezentovat nejen školu, jezdit s trenérem a s kluky na zápasy po Česku, ale i celé město. Měli jsme s kluky bezva partu, chodívali jsme společně ven, řešili jsme holky, chodili jsme na zábavy, a i díky nim jsem tam hrál něco okolo 9 let. I když jsem s házenou skončil, protože jsem se přestěhoval do Vyškova a šel jsem studovat výšku, ale s kluky se vídáme neustále a pohybu mám taky dost, i když se musím přiznat, že ty roky, kdy jsem hrál házenou, byly nejlepší. To období puberty, mladých lásek, bezstarostný život mi i někdy chybí.“ I Marek si během těch let získal k vychovatelům důvěru, nejvíce potom ke strejdovi Davidovi. S ním řešil nákupy oblečení, kapesné a jiné potřeby. Ale i Marek v období puberty začal zjišťovat, co může a co nemůže. „Vždy, když jsem něco provedl, například, když jsem se popral ve škole s kluky, bylo mi kapesné sníženo. Také jsem někdy chodil za školu, zkoušel jsem asi ve 14 kouřit cigarety, naštěstí mi to nezůstalo.“

I Marka v DD pravidelně navštěvovaly sociální pracovnice z OSPODu, zjišťovaly, jak se mu daří a jak prospívá. „Během života v dětském domově se u mě vystřídal celkem tři sociální pracovnice. Vždycky se zajímaly, jak se mám, co ve škole, jak se mi daří, co kamarádi, jaké mám plány na další týden a podobné otázky. Naštěstí byly všechny milé, takže jsem s nimi vycházel. Jednou jsem se sociální pracovníci řešit náhradní rodinnou péči, byl jsem adept na pěstounství. Ovšem na poslední chvíli si to náhradní rodiče rozmysleli a já jsem zůstal v dětském domově. Upřímně jsem z toho kolotoče byl hodně smutný, nevěděl jsem, co se mnou bude. Nakonec to dopadlo nejlépe jak mohlo, nikam jsem se nestěhoval, zůstal jsem v děčáku a vlastně v konečném důsledku to bylo nejlepší rozhodnutí. Každopádně mě tato zkušenost i život v děčáku dost ovlivnil. Začátek pro mě byl hodně krizový, chtěl jsem utéct, ale nakonec jsem tomu dal šanci, vlastně jsem musel, a nakonec to dopadlo nejlépe jak mohlo. Poznal jsem díky tomu skvělou partu, se kterou jsme v kontaktu i v současnosti, někdy, když jsme v Hranicích, se vracím pozdravit tety a strejdu a zavzpomínám na své mladé časy. Ale musím říct, že i když můj otec o mě nejeví zájem, ségra je v cizině a mamka umřela, měl jsem velké štěstí, že jsem měl vždycky okolo sebe lidi, kterým na mě záleželo a se kterými jsem si moc rozuměl. Nevím, jaký bych byl člověk, kdyby moje máma žila, ale dětský domov, během těch devíti let, ze mě vychoval samostatného, pracujícího a ohleduplného člověka. Moje práce mě baví, mám zdravého syna a dalšího na cestě, milující a hodnou manželku, střechu nad hlavou a jsem moc spokojený. V létě máme dokonce naplánovanou dovolenou v Americe, kde po několika letech uvidím svou sestru a její rodinu a kdo ví, kde se nakonec s mojí rodinou usadíme.“

5.2 Modus kategoriálně-obsahový

Tento modus hledá společné i rozdílné znaky mezi zkoumanými příběhy našich informantů. Životní příběhy mladých dospělých jsme rozdělili do následujících kategorií: dětství, rodina, dětský domov, škola, odchod z dětského domova a samostatný život a plány do budoucna.

5.2.1 Životní příběhy mladých dospělých

V tomto kroku konkrétně rozebereme, zanalyzujeme a srovnáme 5 námi získaných příběhů.

Dětství:

Dětství je pro každé dítě a jeho vývoj důležité i citlivé období, o to více, když je jistým způsobem narušeno. Pokud dítě nemá spokojené a kvalitní dětství, může v životě postrádat správně nastavené kvality hodnot a základy pro svou vlastní rodinu. Ani pro naše informanty nebylo jejich dětství příliš jednoduché. Hanka byla rodičům odebrána již ve třech letech z důvodu zanedbávání. Ovšem již ve 4 letech si ji vyhlídla rodina, která si ji nakonec i odvedla domů. Ale ani tato situace nebyla pro Hanku vhodná, protože po mnoha hádkách a různých peripetiích pěstounů, byla nakonec po třech měsících rodině odebrána a znovu umístěna do dětského centra na Burešově. *„Nebylo to pro mě hezké ani lehké období a upřímně na to chci zapomenout. Jinak jak jsem se vrátila na Burešov, byla jsem mnohem spokojenější.“* Matka sice o Hanku jevila zájem, ale z důvodu nadměrného pití alkoholu jejího otce a domácího násilí vůči matce, nebyla možnost, že by se Hanka do rodiny mohla trvale vrátit. Má ještě sestru, která ovšem také skončila v dětském domově. V případě Eriky šlo o úmrtí matky, a protože neměla otce, který by se o ni mohl postarat a její babička byla již ve věku, kdy by pro ni výchova adolescenta byla náročná, z toho důvodu byla ve 14 letech umístěna do dětského domova v Přerově. *„Všechno bylo hrozně rychlé. Ale na předběžné opatření jsem do domova, po smrti mámy, nešla. Ze začátku jsem totiž byla u babičky, protože to byla jediná žijící příbuzná a rodina se často upřednostňuje než děcák. Ale babička se po pár dnech rozhodla, že bude nejlepší, když se o mě nebude starat a potom jsem tedy až šla do dětského domova. Samozřejmě se mi potom omlouvala, že mě tam dala, ale já jí to nemám za zlé, nevyčítám jí to.“* Klára pro změnu měla problémy v chování, utíkala z domu za staršími kluky a matku neposlouchala, a jelikož její matka už výchovu o ni nezvládala, požádala orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby Kláru umístili do dětského domova. Klára má ještě starší sestru, která zůstala bydlet s matkou. Matka si našla přítele, který se ke Kláře choval nevhodně, a i když se snažila matku přesvědčit, aby se s ním rozešla a dala přednost jejím dcerám, matka se rozhodla žít s přítelem, a proto nejmladší dceru umístila do

dětského domova. Ta si ovšem ještě prošla diagnostickým ústavem, ze kterého byla umístěna do dětského domova v Liptále. Dalším jedincem, který doma zažíval násilí, křik a hádky byl Jirka. Když mu bylo asi 5 let, eskalovalo to u nich doma do takového stádia, že jeho matka skončila v nemocnici. Po návratu z ní začala konzumovat ve větší míře alkohol a nebyl schopna se již řádně starat o syna, proto jí byl odebrán a umístěn do dětského domova v Lipníku. Marek měl rozvedené rodiče, poslední roky žil pouze s matkou, se kterou měl krásný vztah. Ta bohužel zemřela, měla autonehodu, a protože jeho otec byl alkoholik a hrál automaty, nebyl vhodným adeptem na to, aby si Marka mohl vzít do své péče. A tak Marek skončil v dětském domově v Hranicích. *„Začátky byly hrozný, chtěl jsem utéct, vrátit se k mámě, ale to nešlo. Ve škole jsem chtěl trávit co nejvíce času, protože jsem se do dětského domova nechtěl vracet, bylo to pro mě ze začátku šílené prostředí, hodně lidí, ruch a žádný klid a soukromí.“*

Protože Erice i Markovi zemřela matka, neměli v rodině už skoro nikoho, komu by se mohli svěřovat a kdo by jim byl oporou. Pro Hanku a Kláru byli v jejich životě nejdůležitější sourozenci, kteří jim zůstali. Jirka byl spíše introvert, kterého život naučil, si vždy poradit sám a spoléhat jenom sám na sebe.

Rodina:

Všechny vztahy našich informantů s jejich biologickou rodinou jsou hluboce, často i nenávratně narušené. Ať už tomu bylo v případě Hanky, kdy byla jako dítě zanedbávaná, její otec se dopouštěl na její matce i sestře domácího násilí a byl to silný alkoholik, nebo u Jirky, kdy tomu nebylo jinak. Otec alkoholik, který nejen fyzicky, ale převážně psychicky týral jeho matku. Matka Jirky po čase začala konzumovat alkohol a nebyla schopna se starat o své dítě. V příběhu Kláry matka dala přednost jejímu novému příteli před dcerou, který fyzicky napadal ji i její sestru. Matka potom, co Klára skončila v dětském domově, již jejich vzájemné vztahy neobnovila. Avšak podle slov Kláry si za to mohla sama svým chováním i neustálým utíkaním z domova. Jediným náznakem se svou biologickou rodinou je ve styku s jejím otcem, který ji v dětském domově občas navštěvoval, ale ani on neměl tendenci pro ni vytvořit příjemné a harmonické prostředí domova. Marek ani Erika, po smrti jejich matek, neměli nikoho, kdo by se o ně mohl v životě postarat, širší rodiny neměli, a proto oba skončili v dětském domově, kde však byli moc spokojeni. Marek sice má svou sestru, ta ovšem žije v zahraničí a babička Eriky již nemá dost síly a energie, aby se mohla postarat o svou vnučku. V tomto případě však šlo o domluvu mezi Erikou a její babičkou. *„Moje babička je taková nemohoucí, takže ta se o mě moc starat nechtěla, protože*

měla strach z puberty a z toho, že mám přítele. Měla obavy přes moji mamku, protože jí v podstatě vychovávala a moje mamka byla strašný raubíř, takže babička měla strach, že budu to samý. Ale to jsem samozřejmě nebyla. Ale vyčítat to babičce nemůžu.“

U všech pěti informantů se jejich rodiny nějak nesnažili o nápravu, aby si své dítě mohli zase vzít do své péče, nesnažili se, aby jejich děti vyrůstaly v milující rodině. V případě Jirky jeho matka měla ze začátku ambice jej navštěvovat, bohužel i tento zájem brzy, z její strany, vypršel. Všichni naši informanti ztratili důvěru i naděj v jejich rodinách, často byli vystavováni zklamání a nedostatku pochopení. Do života jim bohužel jejich rodiny nedali žádná pozitiva, a proto se museli i nadále musejí se svým životem porvat sami a spoléhat mohou jen každý sám na sebe. Na obnovení vztahů s jejich primární rodinou nemá nikdo z nich sebemenší zájem.

Dětský domov:

Na celý proces vstupu do dětského domova vzpomíná každý jinak, nejlépe to zvládala Erika, která i přes špatné ohlasy, které o dětském domově panovaly, byla mile překvapena. Jinak tomu nebylo ani u Kláry, která si předtím prošla diagnostickým ústavem a přesun do dětského domova pro ni byl příjemnou změnou. Jirka na své první okamžiky reagoval následovně: *„Mé začátky v dětském domově, asi bych to pojmenoval, že mé pocity byly převážně strach z nového, ale bylo to tam rozhodně klidnější než u nás doma.“* Naopak v Markově příběhu zaznělo, že pro něho byly začátky v dětském domově hrozné a chtěl utéct za mámou. Postupně si však s dětmi i se zaměstnanci domova vybudoval vztahy, poznal prostředí a aklimatizoval se. *„Po smrti mojí mámy jsem byl na konci čtvrté třídy, přicházely prázdniny a měla začít pátá třída. Léto proběhlo dobře, jelikož jsem tam musel být o mnoho více, než když jsem chodil do školy. Je jasné, že jsem z toho měl strach. Ale díky tomuto létu jsem tomu přišel na chuť, jak se říká. Měl jsem mnohem více času na seznámení se, poznání prostředí a šanci se aklimatizovat.“* I Hanka svůj přechod zvládala poměrně těžko, nerada na tento čas vzpomíná. Už ve 4 letech byla odebrána ze své rodiny a umístěna do dětského domova. U Marka, Jirky i Hany jsou společnými znaky strach z nového prostředí, nedůvěra v lidi, otažitost i myšlenky, zda si tam najdou kamarády. U Jirky nedůvěra pramenila ze vztahu s jeho matkou, která ho v životě několikrát zradila. Marek byl zase celý život vychovávat převážně jeho matkou, se kterou měl hluboký vztah, a proto byla jeho důvěra, po smrti jeho matky, narušena a chvíli trvalo, než se obnovila.

Každý z informantů sdělil, že sdílel svůj pokoj ještě s jiným dítětem, v případě Eriky byly na pokoji tři holky. Dětský domov je rozdělen na tzv. rodinné skupiny, kde společně probíhá

program, například v Eričině příběhu zaznělo, že mívali výukové programy, kde se učili psát své životopisy, vyplňovali různé dokumenty, učili se vařit, prát i uklízet. Vařit se ale naučila až po narození své dcery, protože jich bylo na rodinné skupině až osm dětí a naučit se v takovém počtu pořádně vařit nelze. Jirka k tomu ještě dodal, že se učili stlát si po sobě a utírat prach. „*Jinak abych upřesnil práce v dětském domově, tak se jednalo o uklízení pokojů a po sobě, stlaní, zametání, utírání prachu apod. No ale mě to nebaví. Dokonce jsme vařili i v domově i ve škole, to mi nikdy nevadilo, naopak mě to i bavilo. Ale ten úklid, tak s tím mám problém doted.*“ Marek popsal den v dětském domově tak, že byli na rodinné skupině dva vychovatelé, kteří se o ně během dne starali. Po příchodu ze školy se nejdříve věnovali škole, psali úkoly, chystali si pomůcky a oblečení do školy a následně byl naplánovaný program, který byl různorodý, například se vyráběla keramika či jiná výzdoba pro prostory dětského domova, sportovalo se nebo byl uklízeční den. Klára jako velký plus zmínila i hospodaření s penězi, jak si šetřit a za co utrácet či neutráct. Každý měsíc dostávali informanti kapesné, které bylo ve výši dle vnitřního řádu dětského domova a snažili se s ním hospodařit tak, aby jim zůstalo během celého měsíce. Někdo si mohl šetřit, jiný utrácet, ale vždy to bylo pod dohledem jejich klíčového vychovatele.

Návštěvy mohl mít kdokoliv a kdykoliv schválené, vždy po předchozí domluvě se sloužícím vychovatelem. V dětském domově navštěvoval Kláru pouze její otec. „*Kdokoliv za mnou chtěl přijít, tak to nebyl vůbec problém. Třeba když mi přijel táta, tak mu tety samy nabídly kávu nebo něco prostě, v klidu. Aj kamarádi, kamarádky, všechny tam jakože za mnou jezdili. V té době jsem měla kluka, ten za mnou taky mohl jezdit.*“ Jirku navštěvovala ze začátku matka, která ale brzy návštěvy velice omezila a časem již přestala chodit úplně. Bohužel většina z našich mladých dospělých nakonec zůstala bez aktivního a pravidelného kontaktu se svou primární rodinou. Výjimkou je Jirka, který má sestru v Americe, ale společně jsou v telefonním kontaktu, Klára je v kontaktu se svým otcem a Erika se vídá se svou babičkou.

Ze všech pěti příběhů můžeme vytáhnout fakt, že každý měl svého klíčového vychovatele, který mu byl často i tím nejbližším člověk. Hanka vzpomíná na svého strejdu Davida a na tetu Marcelku, kterou nazvala i svou druhou mámou. Stejnojmenného strejdu Davida měl i respondent Marek, který byl jako jeho táta. Měli spolu skvělý vztah a pouze jemu se vším svěřoval. Klára zase popisuje ostatní tety, se kterými měla moc hezký vztah, tety byly často tolerantní, a jelikož Klára kouřila a vědělo se to o ní, povolovaly jí to a pouštěly jí na chvíli ven, aby si mohla zakouřit. Erika si vzpomněla na tetu Marušku, kterou často i po

odchodu z dětského domova potkává, že byla „*zlatým člověkem*“. Sama neměla vlastní děti a o děti v dětském domově se starala jako o vlastní.

Dětství i dospívání popisují naši informanti pozitivně. Erika vzpomíná na svůj první výlet do Prahy a na setkání s prezidentem, Marek, Jirka i Klára se mohli podívat i do zahraničí k moři, Marek měl šanci se podívat do Řecka i Bulharska, Jirku pustili se školou i do Alp lyžovat. Klára vzpomínala i návštěvu Německa, kde se zúčastnila kurzu vaření. Marek, Erika i Klára vylíčily, že se uskutečňovaly i srazy dětských domovů v Praze, kam se všechny domovy sjely, pořádaly se tam turnaje mezi domovy i nějaké společné zábavy. Měli alespoň šanci poznat další děti, které neměli to štěstí, aby mohly vyrůstat ve své milující rodině a mohly si společně vyslechnout i příběhy ostatních dětí. K dospívání a pubertě patří období, kdy se zkouší nebo dokonce se překračují hranice, kam kdo je schopen zajít a co za lumpárny si může dovolit. A to se nevyhnulo ani našim informantům. Jirka se přiznal, že se jednou pobil s kamarádem, ale nikdy se na to nepřišlo, proto z toho neměl nikdo žádný postih. Marek si zase v období puberty vyzkoušel chození za školu a ve čtrnácti letech vyzkoušel kouřit cigarety. Klára byla ze všech našich respondentů největším raubířem, protože už od příchodu do dětského domova porušovala vnitřní řád dětského domova, kouřila cigarety, dokonce minimálně dvakrát utekla z domova, pila alkohol, kouřila trávu.

Všechny naše hlavní postavy se shodly na tom, že jim dětský domov dal do života mnohem více než jejich rodiny, že se jim tam líbilo a byli moc spokojeni.

Škola:

Nejen na život v dětském domově, ale i na mateřskou či základní školu mají naši informanti hezké vzpomínky. Hanka jako jediná zmínila, že navštěvovala mateřskou školu, dále to však nijak nerozváděla. Ani Erika se nezmínila o základní škole, ale jelikož se dostala do dětského domova v jejích 14 letech a do té doby prožívala tyto roky a celou základní školu s její matkou, můžeme předpokládat, že to byl ten důvod, proč ji nezmínila. Jirka se docela na téma škola vyprávěl a sám sdělil, že nástupem do školy si „*vše sedlo*“. Nastoupil do první třídy v sedmi letech, kvůli odkladu povinné školní docházky, na prvním stupni byl schopným a šikovným žákem, prospěch měl výborný, a tak není divu, že na druhý stupeň nastupoval na gymnázium. Klára měla štěstí, že nemusela měnit základní školu, ale i změna, kdy žila s rodinou a najednou si musela projít diagnostickým ústavem a přestěhovat se do dětského domova, ji vykořistila. Sama sdělila, že měla na vysvědčení dvě čtverky, a to bylo pro ni nejhorším vysvědčením na základní škole. Klára byla ve třídě často průměrnou, možná lehce podprůměrnou žákyní, základní školou spíše proplouvala a místo učení se flákala.

Marek byl zase na konci čtvrté třídy, kdy mu umřela maminka. S nástupem do páté třídy se hodně věcí urovnalo a Marek si na tu nelehkou změnu zvykl. Byl to snaživec, během studia měl doučování z českého jazyka, ovšem zbylé předměty měl dobré, škola ho bavila a měl tam i spousty kamarádů, se kterými se vídá dodnes.

Střední školy si naši mladí dospělí vždy mohli vybrat sami, často si však šli říct o radu či pomoc personálu v dětském domově. Marek se po základní škole rozhodl, že se přihlásí na průmyslovou školu, kam i později nastoupil. Více než na školu vzpomíná na jeho první lásku, která chodila na střední školu přímo naproti té jeho. Marek studoval požární ochranu, kde ho to bavilo, nakonec úspěšně odmaturoval a přihlásil se na vojenskou školu. Dobré zkušenosti na škole měla i Erika. *„Jinak co se týká školy a práce, dětský domov dětem pomáhá s výběrem studia. Já jsem ale například měla jasno, takže mě s výběrem nepomáhali.“* Erika měla vybráno už dávno a věděla, že chce jít na zdravotnickou školu. A tam také nastoupila, ale v 17 letech otěhotněla a byla donucena, studium na nějaký čas, přerušit. Po narození dcery se vrátila dokončit si maturitu a aktuálně studuje vyšší odbornou školu zdravotnickou. V případě Kláry to bylo podobné, jak v případě Eriky. Otěhotněla, než si stihla dokončit střední školu a odmaturovat, bohužel Klára se již do školy nevrátila a vzdělání si nedokončila. Naopak Hanka byla vděčná za možnost studia, navštěvovala střední učiliště, dodělala si nástavbu a nyní studuje tříletý obor hotelové služby a pomocné síly v kuchyni. V případě Jirky šlo o studium na gymnázium, kde se mu velice dařilo, byl oblíbený a měl spousty kamarádů, se kterými jezdil na tábory. Po úspěšném ukončení střední školy se přihlásil na jazykovku do Olomouce, po ní se přihlásil na vysokou školu na obor Angličtina pro manažerskou praxi.

Jirka během školních let hrál fotbal i florbal, kdy florbal hrál v rámci školy a školního kroužku, kdežto fotbal hrál s kluky na hřišti. Ani Marek si nenechal ujít příležitost hrát nějaký sport. *„Když jsem byl asi v páté třídě, strejda mě přihlásil na házenou, ale to jsem ještě nevěděl, jak moc mě tento sport nadchne.“* Markovi se tento sport tak zalíbil a bavil ho, že u něj zůstal 9 let. Reprezentoval školu i své rodné město, jezdil na soustředění i na zápasy po republice. Při studiu na vysoké škole byl nucen ukončit házenou. Hanka měla od malička ráda zvířata a koně, a tak navštěvovala kroužky a jezdila na tábory s koni. Erika žádný kroužek, ani významný sport nedělala, a ani Klára se nezmínila o žádném kroužku, který by navštěvovala. Jelikož obě slečny byly v období puberty, když vstoupily do ústavní péče, máme za to, že o návštěvu kroužků neměly zájem.

Odchod z dětského domova a samostatný život:

Na odchod z dětského domova byl každý jedinec připravován už od vstupu do ústavní péče. Všichni naši informanti sdělili, že je vychovatelé vedli k samostatnosti. Úklid, vaření, starost o domácnost byly základní a běžné činnosti, které se musely v dětském domově plnit. Tento výrok potvrzuje i Marek, který se snažil úklid upřednostňovat před volnou zábavou, aby to měl za sebou a mohl si zbytek dne užít s kamarády. Jirka práci na domově ještě rozšiřuje o stlaní si a zametání. On sám ale přiznává, že s úklidem, nejen po sobě, má velký problém, se kterým se potýká dodnes, ale v dětském domově sdílel pokoj ještě s jiným klukem, tak si úklid rozdělovali na půl. Holky zase za tyto základní činnosti v domácnosti byly vděčné, protože do života se jím budou hodit. Klára k tomu přidala, že se účastnili i výukových programů vaření, které jí obohatily a Erika sdělila, že ráda vaří, ale pořádně se naučila vařit, až měla vlastní domácnost.

Věříme, že pro každého byl tento krok do neznáma a osamostatnění se jistým způsobem lákavá svoboda, ale na druhou stranu to pro ně byla ta nejtěžší zkouška, kterou si museli projít. K samotnému odchodu z dětského domova se vyjádřila Hanka, která tento krok k dospělosti prožívala intenzivně a vůbec to pro ni nebylo lehké. Najednou se ocitla sama bez své vlastní i náhradní rodiny. Klára se na odchod zase velmi těšila, chtěla zažít pocit svobody, ovšem její plány narušilo těhotenství a následný porod dcery. A i když sama přiznala, že na výchovu dítěte nebyla ještě připravena, otěhotněla podruhé. *„Ale otěhotněla jsem velmi mladá, bylo to nechtěné, no vlastně obojí bylo neplánované těhotenství a ze začátku jsem to nechtěla, jenomže jsem přišla později na to, že jsem těhotná a už jsem to nemohla dát pryč, no. Možná kdyby se to nestalo, tak s frajerem bychom spolu nezačali bydlet a vše by dopadlo úplně jinak.“* Ale jak se říká, chybami se člověk učí, tak musíme věřit, že bude chtít dát svým dětem takové dětství, které sama neměla. Jirka byl dalším, který se těšil, až se osamostatní a postaví se na vlastní nohy. Podle jeho slov se mu dobře daří, minulost nechal za sebou a vyhlíží mnohem lepší budoucnost, kterou si přeje nejen pro sebe, ale i pro svou budoucí rodinu. Ani Marek v tomto ohledu nebyl jiný než Jirka, odchod z dětského domova ho postavil na vlastní nohy, založil si rodinu a věříme, že ani on nebude chtít opakovat chyby svého otce. Erika v dětském domově dospěla, a i přes to, že otěhotněla v 17 letech a neměla vystudovanou střední školu, tak i po narození dcery si dokončila maturitu, a dokonce si dodělává i vyšší odbornou školu. Naučila se o sebe postarat a díky tomu se postarala i o svou rodinu.

Plány do budoucna:

Budoucnost se hlavním postavám vybarvila. Erika si splnila přání, žije se svou krásnou dcerou a manželem, se kterým brzy oslaví společných 15 let, v zrekonstruovaném domečku ve vesničce, studuje vyšší odbornou zdravotnickou školu, pracuje ve zdravotnictví a aktuálně jí nic nechybí. Jak sama řekla, vždycky chtěla zabezpečit sebe a svou dceru, a to se jí podařilo. Často a ráda vzpomíná na dětský domov, co jí všechno dal a jak jí život v něm pozitivně ovlivnil. Hanka plány do budoucna ještě nemá, aktuálně studuje a jejím největším přáním je úspěšně dokončit školu. Našla si přítele, se kterým by chtěla do budoucna bydlet, a který i bydlí kousek od její sestry, a tak může alespoň často být blízko svých nejbližších. Kde bude pracovat, to sama ještě neví, nejspíše by jí bavila práce kuchařky. Sama má ale zdravotní problémy, proto musí jezdit na pravidelné kontroly. „*Ale určitě bych jednou chtěla děti, ale teď jsem hodně hlídána na onkologické ambulanci, takže to budu řešit po konzultaci s doktorem.*“ Také by chtěla oživit kontakty se svými sourozenci, kterých má víc než dost. Nemale plány do budoucna má i Marek, který je spokojeným vojákem, otcem brzy dvou synů a manželem hodné a milující manželky. S rodinou by se chtěl vydat na dovolenou do Ameriky, navštívit jeho sestru, která tam již roky žije a její rodinu. Jirka se přiznal, že ho jeho práce hodně zaměstnává, ale na druhou stranu ho baví a naplňuje. S přítelkyní plánují brzy založit rodinu. Ani Jirka nezapomněl na dětství u své primární rodiny a dospívání v dětském domově. Sdělil, že si někdy vzpomene na své dětství a na časy, než se dostal do dětského domova. Věří, že ho prozatímní život změnil na člověka, který má nastavené a srovnané priority, na člověka, který se nebude ke své ženě i dětem chovat neuctivě. Sám cítí velký vděk vůči dětskému domovu. Klára se k budoucnosti nechtěla moc vyjádřit, jen vylíčila, že je ve spojení s bývalými dětmi a s vychovatelkami z dětského domova. Je to mladá maminka, ale podle našeho rozhovoru jsme se dozvěděli, že sama ještě neví, co v životě chce, děti měla velmi brzo, a i kvůli její minulosti jí chybí pocit emočního uspokojení. Kdo ví, co Kláru ještě v budoucnosti čeká.

Srovnali jsme mezi sebou pět příběhů našich mladých dospělých v několika kategoriích. Z příběhů výslovně vyplývá, že nejtěžší chvíle pro mnoho z nich byl přechod od své biologické rodiny a z rodinného prostředí do dětského domova. Po smrti rodinného příslušníka přišli do dětského domova Erika a Marek, po zanedbávání a týrání vlastní rodinou potom Hanka, Klára a Jirka. Každý z nich prožíval svůj odchod od rodiny jinak, příchod do dětského domova a poznání nové rodiny jinak, ale nakonec se všichni shodli, že byli po celý čas žití v dětském domově moc šťastní a spokojeni. Naopak odchod

z dětského domova prožívali všichni rozumně, byli vychovateli připraveni na samostatný život. Z dětského domova odešly Erika a Klára před dovršením plnoletosti, tedy před 18. rokem života z důvodu nechtěného otěhotnění. Nakonec se obě ale osamostatnily, s partnery si našli bydlení a bylo o ně i o jejich dítě zprvu po odchodu postaráno. Hanka, Jirka i Marek odešli po dokončení středního vzdělávání, tedy po dovršení zletilosti.

I přesto, že osobnost našich informantů je odlišná, mají něco společného, a to nefungující až patologickou biologickou rodinu, nevhodné podmínky, dlouhodobé zanedbávání, úmrtí rodiče či emočně i sociálně nevhodné prostředí. A právě kvůli těmto chybějícím prvkům v jejich primárních rodinách musely být umístěny do ústavní péče. I přesto, že neměli takové štěstí, jako mnoho jiných dětí, kteří vyrůstají ve fungující rodině, vyrostli z nich sebevědomí, hodní a úspěšní jedinci, kteří si jdou za tím, co chtějí, i přes překážky, které jim život dal do jejich cesty.

6 SHRNU TÍ VÝZKUMU

V závěrečné kapitole si odpovíme na naši hlavní výzkumnou otázku a její dílčí výzkumné otázky, které zní:

1. Jaká jsou významná životní období v životech mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětském domově?

Všechny příběhy měly společnou náročnou životní cestu i problematickou rodinnou situaci. Každý se se svým osudem musel poprat sám. Ztráta důvěry a nejistota byly společné znaky, s kterými většina našich informantů přišla do dětského domova. Někomu trvalo déle, než si postupně opět začal budovat v někom důvěru, jiný přišel do dětského domova a byl rád za pocit bezpečí, který mu v jeho rodině chybělo. Hanku nejvíce ovlivnila smrt její matky a následný odchod z dětského domova. Po tom, co jí opustila její matka měla pocit, že znovu přichází o svou rodinu. Eriku ovlivnilo narození její dcery a snažila se pro ni udělat co bylo v jejích silách a na chvíli dala stranou její priority. Klára si uvědomila, že bylo v jejím nejlepším zájmu, když odešla od své matky, ale zároveň si uvědomila své vlastní chyby. Jirka po příchodu do dětského domova pocítil klid, který dlouho nezažil a Marka ovlivnila smrt jeho matky, která tu pro něho jako jediná byla tak, že jeho začátky v dětském domově byly až traumatizující.

Významné období si každý představuje jinak, pro někoho to byl právě příchod do nového prostředí a poznání nových lidí, pro někoho nástup do školy. Bohužel nikdo z nich neměl ve svém okolí osobu z širší rodiny, která by se o ně mohla postarat, a to pro ně mohla být zraňující zkušenost, kterou již nepřekonal. Pokud se člověk nemůže spolehnout na svou rodinu, nezbývá mu mnohdy nic jiného, než že se může spolehnout jenom sám na sebe. Ať už to bylo v případě Eriky a Kláry, které otěhotněly v mladém věku a musely se najednou postarat nejen o sebe, ale i o své dítě, i přes překážky, jako bylo přerušování studia nebo v případě Jirky, který zažil domácí násilí na jeho matce ze strany otce či Marek, kdy se jeho otec utápěl v dluzích a alkoholu. Žádný jedinec by nechtěl opakovat chyby svých rodičů, které jsou pro ně právě tím hlubokým ponaučením do budoucnosti.

Informanti také vzpomínají na zážitky, které díky dětskému domovu zažili. Letní tábory, dovolené v zahraničí, víkendové pobyty, výlety, tábory, poznávací zájezdy, výukové programy byly zážitky, které naše mladé dospělé vtáhly zpátky do života. A právě tyto zážitky jsou významnými a pozitivními událostmi, které během života v dětském domově zažili a na které budou rádi vzpomínat.

2. Jaké jsou životní příběhy mladých dospělých?

Každý jedinec si prošel v minulosti vlastní náročnou zkouškou, která je do jisté míry ovlivnila. Erika i Marek přišli o svou matku, a z toho důvodu byli umístěni do dětského domova. Naopak Hanka, Klára i Jirka si zažili násilí i důsledky spojené s nadměrnou konzumací alkoholu u jednoho z rodičů. Kláru život v rodině ovlivnil natolik, že se její špatné chování objevilo i v dětském domově. Brzy začala utíkat, poprvé to bylo na základě nápadu jejího kamaráda, podruhé to bylo ze vzteku na její matku. Nechybělo však časté experimentování s návykovými látkami, jako byly cigarety, alkohol a marihuana. Z nedostatku jistoty a emočního strádání chtěla podstoupit interrupci, když neplánovaně s přítelem otěhotněla. Hanka zase celý život obhajovala svoji matku, která pro ni byla vzorem, ale i přes to dovolila, aby jí byla odejmuta z vlastní péče a umístěna do ústavní péče. Jirka nikdy nezapomene na to, co jako malý kluk viděl a zažil, jsou to pro něho traumatizující, ale i odstrašující části mládí, které již nikdy nechce zažít. Matku neviděl již několik let, do svého rodného města nejezdí, protože tam nemá rodinu, ale ani nemá zájem o ní nic nového vědět. Pro změnu Erika na svoji matku vzpomíná ráda a sama si přiznává, že jí chybí. V tomto případě v rodině nehrálo roli domácí či jiné násilí, ale bohužel tragická smrt, kdy Erika již neměla nikoho v rodině, kdo by se o ni mohl starat. Marek vzpomíná na své dětství jen v dobrém, alespoň co se týká vztahů a samostatného života s jeho matkou. Otec se po rozvodu ani o Marka moc nezajímal, v dětském domově ho nenavštívil, a proto o něm Marek ani moc nemluví. Věří, a ve svém příběhu také vypráví, že dětský domov z něho udělal spravedlivého, pracujícího, ohleduplného a samostatného člověka.

Po mnoha zkušenostech a promarněných šancích se naši informanti sami rozhodli, že se s jejich rodiči nechtějí vídat a že neplánují obnovit jejich, již tak už nefungující vztahy. Marek, Klára a Hanka mají jako jediní sourozence, se kterými mají hezké vztahy, a se kterými i nadále chtějí být nebo jsou v nějakém fyzickém nebo telefonickém kontaktu, který by si chtěli udržet. Hanka by chtěla poznat i další své sourozence z otcovy strany, o kterých se dozvěděla od sociální pracovnice z orgánu sociálně-právní ochrany dětí a se kterými se ještě neviděla.

Každého informanta výrazně změnil život v dětském domově.

3. Jak mladý dospělý prožil své dětství a dospívání v dětském domově?

K této dílčí otázce jsme vytvořili tabulku, která zaznamenává důležité body v dětství a dospívání našich mladých dospělých.

Tabulka 2 - dětství a dospívání informantů

	Dětství	Mládí a dospívání
Hanka	Zanedbávání rodinou, umístění do ústavní péče okolo 4. roku života.	Hanka byla v dětském domově spokojená, nebyly s ní žádné výchovné problémy, povinnosti si plnila, byla slušná a hodná holka.
Erika	Dětství prožité ve své primární rodině s matkou.	Od 14 let umístěna do ústavní péče po smrti matky. Erika si šla za svými sny, vystudovala zdravotnickou školu a během dospívání byla hodná, pracovitá a cílevědomá.
Klára	Dětství prožité ve své primární rodině s matkou a se sestrou.	Ve 14 letech vstup do ústavní péče, matka upřednostnila cizího chlapa před dcerou. Klára chodila za školu, utíkala z domova i z dětského domova, lhala, kouřila, pila alkohol a experimentovala a marihuanou.
Jirka	Vstup do dětského domova od 6 let, do té doby prožité dětství ve strachu a nejistotě, svědek domácího násilí a nadměrné konzumace alkoholu	Jirkovi se změnil život, najednou měl v lidech v dětském domově jistotu a podporu, rozuměl si s dětmi i s vychovateli, dělal různé sporty a bylo mu vycházeno vstříc.
Marek	Klidné dětství v biologické rodině, po tragické smrti jeho matky byl v 10 letech umístěn do dětského domova.	Marek začátky v dětském domově prožíval těžce, postupně si zvykl, a nakonec tam prožil krásných devět let. Nasbíral zkušenosti a možnost, co v životě dělat.

Protože se naši informanti dostali do ústavní péče každý v jiném věku, mohli jsme porovnat, jaké bylo jejich prožité dětství v rodině a jaké bylo v dětském domově. Erika s Markem měli to štěstí, že prožili větší část dětství se svými matkami, v případě Eriky i část dospívání. Klára byla z rodiny odebrána ve 14 letech, takže část dospívání prožila v rodině, přes to výchova i podmínky byly mnohem lepší v dětském domově. Tety se o ní zajímaly, měla tam kamarádky, neustálou oporu a potřebnou pomoc. Bohužel i přes tyto pozitivní vlivy se chytla špatné party a udělala několik přešlapů.

4. Jaké zlomové události, přínosy a chvíle podstatně ovlivnily životy mladých dospělých, kteří žili v dětském domově.

Níže přikládáme tabulku, která obsahuje zlomové události našich informantů, které jistým způsobem více či méně ovlivnily jejich životy.

Tabulka 3 – Zlomové události v životě

	Zlomové události v životě	Dopad na život
Hanka	Odebrání od rodiny Otec tyran a alkoholik Smrt matky	Vstup do ústavní péče Rozpad rodiny Nevyrovnání se se smrtí matky, psychické problémy
Erika	Smrt matky v období puberty Těhotenství	Umístění do dětského domova Osamostatnění se, dokončení středního vzdělávání a ambice vystudovat vyšší odbornou školu pro lepší budoucnost
Klára	Selhání matky Nedokončené střední vzdělávání Neplánované těhotenství	Ztráta důvěry k matce, neschopnost obnovení vztahu k matce Malá šance v hledání práce Neschopnost dokončit střední školu
Jirka	Domácí násilí Matka alkoholička	Šance být v životě lepším člověkem Odolnost vůči rodičům, ztráta důvěry k matce
Marek	Smrt matky Otec gambler a alkoholik	Umístění do dětského domova Ztráta důvěry k otci a neschopnost mu odpustit

Jak si můžeme v tabulce všimnout, pro naše informanty byly zlomové události v jejich životech různé, a přitom všechny vedly ke stejnému závěru, a to ke vstupu do ústavní péče. Ať už to bylo v případě Eriky, která žila celý život pouze s matkou a po její smrti se o ni nezvládla postarat ani babička nebo Hanka, která chodila do školky špinavá, zanedbávaná a těmito signály na sebe upoutala pozornost a byla odebrána od rodiny. Ovšem až smrtí matky nastal ten zlomový bod v jejím životě, tím se rozpadly vztahy i kontakty s celou její rodinou. Klára nikdy neměla od své matky dostatek podpory ani zastání, a i přes násilí, které se na ní a na její sestře přítelem matky dopouštělo, jí matka nedala přednost před chlapem. I přesto, že i když dala matce druhou šanci a byla s ní v kontaktu, vždy jí matka opakovaně zklamala a Klára v ní ztratila veškerou důvěru. Následně, když ještě v mladém a nevyzrálém věku otěhotněla, neměla dokončené střední vzdělání, a to mělo za následek mnoho dalších

chyb v jejím životě. Jedinci, kteří si určitým způsobem na vlastní zkušenost zažili v rodině domácí násilí a zanedbávání ze strany rodičů, tak se shodují na tom, že se veškerá důvěra a nová naděje na zlepšení vztahů vytrácí a postupně vymírá zájem o svou biologickou rodinu. K této výzkumné otázce jsme vytvořili společnou tabulku, ve které porovnáváme jak nevýhody, tak i přínosy, které nám naši respondenti sdělili. Tabulka je přiložena níže.

Tabulka 4 – Nevýhody a přínosy

	Nevýhody v dětském domově	Přínosy v dětském domově
Hanka	Bez styku s biologickou rodinou Větší dohled a méně svobody	Pitná voda, která byla kdykoliv k dispozici, oproti situaci, kdy Hanka bydlela s rodiči, výlety, kroužky, kamarádi, možnost studia
Erika	Krátké vycházky	Kamarádky z dětského domova, výlety a vycházky, neustálá podpora a pomoc, šance se o sebe postarat
Klára	Ze začátku bez vycházek, postupně se čas jejich délky zvětšoval, časté kontroly a přísnější pravidla, testy na alkohol a drogy Časté krádeže Méně dovolených v zahraničí z nedostatku financí	Pomoc s výběrem studia, možnost vaření a práce v kuchyni, finanční gramotnost a správné zacházení s penězi, finanční podpora po odchodu z DD, možnost návštěv
Jirka	Většina dětí romského původu	Jistota a podpora v životě, možnost bohatého programu, výletů, dovolených
Marek		Velká nabídka aktivit, sportů, výletů, dovolených,

I přes různé životní příběhy našich informantů měli všichni stejný názor na život v dětském domově a to takový, že tam byli velice spokojeni a skoro nic jim nechybělo. Mnohdy viděli nedostatky v krátkých vycházkách, většímu i přísnějšímu dohledu nebo v případě Jirky velkého počtu romských dětí. Klára se podělila o informaci, že na začátku jezdili k moři častěji a byli na to větší finanční možnosti, než tomu bylo v pozdější době. Mnohdy se k moři brali pouze vybraní jedinci, kteří tam jezdili neustále dokola a na některé se ani nedostalo.

Ohledně vycházek se vyjádřila spolu s Klárou i Erika, které zmínily, že na začátku neměly skoro žádné povolené vycházky, ale postupem času se to měnilo a vycházky mimo dětský domov a jeho areál se prodlužovaly. Jirka si pro změnu stěžoval na větší počet romských dětí, které společně s ním v dětském domově žily. Samozřejmě největší nevýhodou života v dětském domově je bezesporu chybějící rodina.

Oproti nevýhodám, kterých z příběhů moc nevyplulo na povrch, bylo mnohem více přínosů, které jedinci během života v dětském domově zaznamenaly. Mezi nejčastější patřili různé výlety a pobyty, ať už letní v zahraničí nebo tábory, široká nabídka volnočasových aktivit, jako byly například kroužky a sporty. Erika i Jirka vyzdvihly velkou podporu a ochotu pomoci s čímkoliv ze strany vychovatelů. Ať už to byla pomoc s výběrem školy, rozhovory ohledně jejich biologických rodin nebo jistota, že se mohou v životě na někoho obrátit.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Výsledky výzkumu naší bakalářské práce jsou velmi podobné a převážně pozitivní. Všichni informanti ve svých příbězích sdělili, že se život v dětském domově moc neliší od výchovy v rodině. Učí se stejné věci, mají podobné možnosti a prostředky pro vzdělávání a připravenost na samostatný život je v prostředí dětského domova dostačující. Systém ústavní péče pokládají za kvalitní. Ovšem výsledky také v menší míře ukázaly, že je prostor pro zkvalitnění a zdokonalení v oblasti volnočasových vycházek a spolupráce s primární rodinou. Také spatřujeme, že se do ústavní péče dostává hodně dětí se syndromem CAN – tedy děti zanedbávané, zneužívané a týrané.

Oblast volného času a vycházek adolescentů je pro mnoho z nich nedostačující. Všichni mladí dospělí žijící v dětském domově zmínili, že i přes to, že měli povolené vycházky, neměli dostatek času pro svůj volný čas. Vycházky jsou pro ně mnohdy krátké. Mnoho jejich vrstevníků může být venku mnohem déle, můžou jít do kina nebo si sednou večer s kamarády, ale naši jedinci musí být brzy zpátky v DD, a proto si nemohou nic plánovat. Nejvíce to pocítují večer, když chtějí být v létě déle venku. Z hlediska ústavní péče to je bohužel z důvodu střídání vychovatelů a jejich končící směny, kdy na večer nastupuje mnohdy jen jeden vychovatel a je pro ně obtížné dohlédnout na to, aby se jedno nebo více dětí vrátilo až pozdě večer.

Oblast spolupráce a rodinou jedince, který žije v dětském domově je často nulová. Převážně je to ze strany rodiny, která nemá zájem o dítě. I přes úsilí, které do toho dětské domovy mohou dát, nejsou schopni s rodinou navázat spojení a aktivně s nimi komunikovat. V této oblasti spolupracuje i OSPOD, který má povinnost po každé návštěvě dítěte v DD navštívit, nebo alespoň kontaktovat rodiče dítěte. I přes to si myslíme, že by práce s rodinou měla být mnohem aktivnější. Může se stát, že si dítě celou dobu myslí, že se jednou ke své původní rodině opět vrátí a bude žít celou dobu v naději. Bohužel, pokud rodina dítěte o něho nemá zájem, nechce ho navštěvovat a nezajímá se o jeho vzdělání a výchovu, ani dětský domov a ani orgán sociálně-právní ochrany dětí s tím nic nezmůže. Mohly by pomoci i nevládní organizace, které by podporovaly zájem rodiny a podílely se na sanaci rodiny. V této souvislosti bychom chtěli doporučit vychovatelům a sociálním pracovníkům nejen z DD, ale i z OSPODu, aby s jedinci více komunikovali a šetrně, ale popravdě jim sdělovali informace ohledně jejich primární rodiny, např. že rodič dítěte nechce, že si ho nemůže vzít zpátky do své péče nebo že rodič zemřel.

Mnohem častěji spatřujeme, že do dětských domovů přicházejí děti, které byli svědkem či byli přímo v centru domácího násilí. Může se jednat o násilí přímo na něm nebo i v jeho blízkém okolí. Jsou to také jedinci, kteří byli svou primární rodinou nebo známými zanedbáváni nebo dokonce zneužíváni. V této oblasti by měla být dětem poskytována péče a pomoc zaměřena na traumatické dopady, kterými si museli projít. Nezbytná je i spolupráce s psychologem, který by měl být nápomocný v provádění psychologické intervence a psychoterapie. Psycholog by měl mít i svou pracovní pozici zakotvenou v zákoně, která tam doteď chybí.

ZÁVĚR

Tématem naší bakalářské práce byly životní příběhy mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětském domově. Klíčovým výzkumným cílem bylo zmapovat životní období v životech mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětských domovech. V první kapitole teoretické části jsme se zabývali významem rodiny v životě jedince a rizikovými faktory, dále jsme vysvětlili pojem náhradní rodinné péče, její dělení a zmínili jsme, kam až spadají její počátky. Druhá kapitola se věnuje ústavní péči a zařízením, ve kterých děti vyrůstají. V poslední kapitole teoretické části jsme se zaměřili na odchod dětí z dětských domovů a na jejich samostatný život, přípravu a možnosti bydlení.

V druhé půlce naší práce se objevuje empirická část. Využili jsme narativní analýzu, díky které jsme získali potřebné příběhy a mohli jsme je zkoumat do hloubky. Pro náš výzkum jsme zvolili dva módy, konkrétně tedy modus holisticko-obsahový, ve kterém jsme konstruovali jednotlivé příběhy našich informantů a kategoriálně-obsahový, ve kterém zkoumáme podobnosti z příběhů v šesti kategoriích: dětství, rodina, dětský domov, škola, odchod z dětského domova a samostatný život a plány do budoucna. Oslovili jsme 5 informantů ve věku 20-30 let, mezi kterými byli 2 muži a 3 ženy. Některé rozhovory byly vedeny v dětském domově, jiné v rodinném prostředí jedinců či v útulné kavárně.

V průběhu rozhovoru jsme z výpovědí informantů zaznamenali, že jsou pro ně některá témata citlivá a neradi o nich mluví či na ně jen myslí. Nejčastěji se to týkalo dětství a jejich primární rodiny. Z výpovědí našich informantů bylo zřejmé, že problémem bylo nejčastěji nedostatek lásky ze strany rodiny, nevhodné prostředí, určitá apatie, neochota se změnit i porušené vztahy mezi členy rodiny. Také se v rodině často objevoval alkoholismus, gamblerství, týrání dítěte a domácí násilí. To v jedincích zanechalo pocit nejistoty, nedůvěry a nízké sebehodnocení k sobě samému. Avšak životní příběhy každého mladého dospělého sebou nesou určité negativní, ale mnohdy i velmi pozitivní a přínosné vzpomínky. To pro mnohé byl právě vstup do ústavní péče a do dětského domova, kde poznali, co je to pocit bezpečí, klidu, jistoty, ale také správnou výchovu, rozvoj dovedností a naplnění potřeb. Během života se každý informant musel potýkat se svými bolestmi a soužením, ale také radostmi a štěstím. Odchod z dětského domova a příprava na samostatný život byl dalším milníkem v životě mladého dospělého. Pro některé to je krok k dospělosti, k pocitu svobody, a někdo to bere jako náročnou a smutnou událost. Ale pro všechny to byla těžká zkouška, kterou si musel každý projít. Jakmile se člověk osamostatní, přebírá na sebe velké břemeno

– musí se starat o vlastní domácnost, musí být finančně zodpovědný a musí být zodpovědný za své činy a rozhodnutí. Také vzniká socializace s novými lidmi, přáteli a kamarády.

Navázání vazeb se svými rodiči nikdo neuskutečnil. Z příběhů bylo zřejmé, že se jedinci nechtějí vracet do minulosti, protože nechtějí znovu pocítit zklamání. Někteří informanti se snaží vyhledat své sourozence, se kterými by chtěli obnovit své nepoznané vazby. A právě tato rozhodnutí z mnohých udělalo vyrovnané bytosti se silnou osobností. Každý informant ve svém životním příběhu sdělil, že byl šťastný v dětském domově, ve kterém vyrůstal, a že mu nic nechybělo.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. ISBN 9788090705326.
- [2] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ, 2011. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0031-4.
- [3] BLATNÝ, Marek, ed., 2016. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 9788024634623.
- [4] BUREŠOVÁ, Pavla, Jana POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed., 2008. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-013-4.
- [5] CAIRNS, Kate, 2013. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál. ISBN 9788026203704.
- [6] ERAZÍMOVÁ, Lucie a Michaela KITZBERGEROVÁ, ed., 2005. "Z ústavu do života": (podpora rozvoje sociálních a komunikačních dovedností dětí). Praha: Člověk v tísni-společnost při ČT. ISBN 80-903510-4-2.
- [7] GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.
- [8] HALÍŘOVÁ, Martina, SYCHROVÁ, Adriana, ed., 2014. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 9788073957568.
- [9] HELUS, Zdeněk, 2011. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3037-0.
- [10] HELUS, Zdeněk, 2015. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.
- [11] HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
- [12] JANSKÝ, Pavel, 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudemus. Recenzované monografie. ISBN 9788074355349.
- [13] JEDLIČKA, Richard, 2015. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024754475.

- [14] KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS, 1995. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
- [15] LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.
- [16] LAVICKÝ, Petr, 2015. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.
- [17] MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- [18] MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-x.
- [19] MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
- [20] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 2003. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-x.
- [21] MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ a Lenka BALDOVÁ, 2008. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející ústavní výchovy*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka. ISBN 978-80-254-2756-9
- [22] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0697-2.
- [23] MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Sociální práce*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 8021033231.
- [24] NOVOTNÝ, František, 2017. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-651-4.
- [25] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK, 2016. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5695-0.
- [26] PTÁČEK, Radek a Petr BARTŮNĚK, 2011. *Etika a komunikace v medicíně*. Praha: Grada. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. ISBN 978-80-247-3976-2.
- [27] PURVIS, Karyn B., David R. CROSS a Wendy Lyons SUNSHINE, 2013. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada. ISBN 9788024745350.

- [28] RADVANOVÁ, Senta, 1999. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C.H. Beck. Beckovy právnické učebnice. ISBN 8071791822.
- [29] ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.
- [30] SEKERA, Ondřej, 2009. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 9788073687281.
- [31] SYCHROVÁ, Adriana, 2015. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. ISBN 9788073959555.
- [32] ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [33] ŠVANCAR, Zdeněk, 1988. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Knižnice speciální pedagogiky.
- [34] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
- [35] TAXOVÁ, Jiřina, 1967. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Pedagogická teorie a praxe.
- [36] TRNKOVÁ, Lucie, 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. ISBN 9788075528643.
- [37] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 8071783080.
- [38] VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 8024609568.
- [39] VEČERKA, Kazimír, 2000. *Sociálně patologické jevy u dětí: závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-86008-74-6.
- [40] VOCILKA, Miroslav, 1999. *Dětské domovy v České republice: (charakteristika jednotlivých dětských domovů)*. Praha: Aula. ISBN 80-902667-6-2

Internetové zdroje:

[41] Česká školní inspekce, ©2019. *Česká školní inspekce: Zlínský inspektorát* [online]. Zlín, 1.10.2019, (Čj. ČŠIZ-1033/19-Z), 9 [cit. 2022-04-17].

[42] FELCMANOVÁ, Lenka, Lenka HEČKOVÁ, Lucie MYŠKOVÁ, et al., 2021. *Přístupy k náročnému chování dětí a žáků ve školách a školských zařízeních a možnosti jeho řešení: metodické doporučení*. Praha: Česká školní inspekce, [2021]. ISBN 978-80-88087-55-7.

[43] Formy náhradní rodinné péče, © 2021. *MPSV* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

[44] KESSLER, R. C., M. GRUBER, J. M. HETTEMA, I. HWANG, N. SAMPSON a K. A. YONKERS, 2008. Co-morbid major depression and generalized anxiety disorders in the National Comorbidity Survey follow-up. *Psychological Medicine* [online]. ISSN 0033-2917. Dostupné z: doi:10.1017/S0033291707002012

[45] MĚRKOVÁ, Barbora a Radim SEDLÁČEK. Centrum J. J. Pestalozziho, © 2017. In: *Příručka pro děti odcházející z dětských domovů nebo pěstounské péče* [online]. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho. Dostupné z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/projekty/pestalozzi/prirucka-pro-odchazejici.pdf>

[46] *Zákony pro lidi*, © 2010-2022. *Zákony pro lidi* [online]. Zlín: AION CS. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz>

Legislativa:

[47] ČESKO, 1993. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>

[48] ČESKO, 1999. Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=1999&cz=359>

[49] ČESKO, 2002. Zákon č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

[50] ČESKO, 2012. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. In: Sbíрка zákonů.
Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CAN	syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
kol.	kolegové
apod.	a podobně
dle	podle
ed.	editor
s.	strana
tj.	to je
Sb.	sbírka
např.	například
tzv.	takzvaně
popř.	popřípadě
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
IP	individuální plán
DC	dětské centrum
IT	informační technologie
DD	dětský domov
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
ČŠI	Česká školní inspekce

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – údaje jednotlivých respondentů	47
Tabulka 2 - dětství a dospívání informantů	68
Tabulka 3 – zlomové události v životě	69
Tabulka 4 – nevýhody a přínosy	70

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č1: Ukázka přepsaného rozhovoru respondentky Hanky

Příloha č2: Ukázka přepsaného rozhovoru respondentky Eriky

Příloha č3: Ukázka přepsaného rozhovoru respondentky Kláry

Příloha č4: Ukázka přepsaného rozhovoru respondenta Jirky

Příloha č5: Ukázka přepsaného rozhovoru respondenta Marka

PŘÍLOHA Č1: UKÁZKA PŘEPSANÉHO ROZHOVORU RESPONDENTKY HANKY

Mohla bys mi povyprávět tvůj životní příběh?

Jak jsem se dostala do dětského domova? Tak začalo to tak, že jako malá jsem chodila do školky, a už tam si vychovatelky všimly, že jsem tam chodila špinavá, zanedbaná, hladová a nahlásily nás na sociálce, které řekly, že jsem tam chodila špinavá a zanedbávaná. Také můj táta hodně a často pil alkohol, byl dost hnusný na mě, ségru i na moji mamku a mamka měla poté na výběr, buď se s ním rozejde a odstěhuje se, půjde jinam na byt nebo do jiného města, nebo s ním zůstane, ale já i ségra budeme muset do dětského domova. Takže takhle jsem skončila v dětském domově. Asi okolo 3-4 let jsem se dostala do dětského domova na Burešově. Šla jsem tam nebo byla jsem tam umístěna, protože ten byl ze všech nejbližší. Už ale ve 4 letech si mě adoptovala jiná rodina, šla jsem tedy k pěstounům, ale tam to taky bohužel moc nedopadlo. Byla jsem v té rodině asi jen dva měsíce, možná tři, jako jen chvílku, ale ti náhradní rodiče se furt hádali, křičeli po mně, křičeli po sobě, a nakonec sociálka usoudila, že se tam nemám dobře, neprospívám, a proto jsem se vrátila zpátky na Burešov. Nebylo to pro mě hezké ani lehké období a upřímně na to chci zapomenout. Jinak jak jsem se vrátila na Burešov, byla jsem mnohem spokojenější. Moje mamka za mnou jezdila docela často do dětského domova a snažila se mě získat zpátky do své péče, ale bohužel zanedlouho zjistila, že je vážně nemocná. Asi tři roky jsem žila v DC Burešov, kde jsem mimo to navštěvovala školku. V 6 letech jsem začala chodit do školy na Lazech, kde jsem byla přes týden na internátě a na víkend jsem se vracela domů na Burešov. Ale po čase usoudili, že bude lepší mě přestěhovat do dětského domova na Lazech, kde jsem pokračovala ve studiu na ZŠ. Bylo to všechno totiž v jednom areálu a jelikož měli zrovna volné místo, tak jsem tam byla přestěhovaná. To byl rok 2009. Na školní léta na základce vzpomínám moc ráda, často jsme měli různé školní akce i výlety, jezdila jsem na kroužky na koně, protože koně miluji a jsou to krásná zvířata. Ve škole se mi i docela dařilo, nebyl předmět, který by mi úplně nešel, prostě jsem měla hezké vysvědčení a občas s vyznamenáním.

PŘÍLOHA Č2: UKÁZKA PŘEPSANÉHO ROZHOVORU RESPONDENTKY ERIKY

Prosím, povyprávěj mi svůj život v dětském domově., jak ses tam dostala a jaká byla tvoje cesta.

Do dětského domova v Přerově jsem se dostala asi ve 14 letech, v necelých 14 letech, protože mi umřela maminka. Otce už jsem delší dobu neměla, ten umřel, když mi byli 3, takže z tohoto důvodu. Byla jsem v dětském domově v Přerově. Na dětský domov, hlavně v Přerově, jsou velice špatné ohlasy, člověk se bojí, nebo ty děti se hrozně bojí tam chodit, protože tímto dětským domově vždycky doma rodiče strašili. Nebo alespoň z mých vlastních zkušeností se tam děti bály chodit, protože netušili, co je tam čeká. Já jsem tyto obavy samozřejmě měla taky, ale v podstatě to funguje, nebo alespoň tady v Přerově to funguje jako taková rodina, což je strašně super. My jsme byli rozděleni do třech skupin, říkalo se jim rodinná skupinka. Každá rodinná skupinka měla vyloženě své vychovatele, který se střídali na službách, a tak jsme měli pořád stejné vychovatele. Takže ten kolektiv se udržoval pořád stejný. Říkali jsme jim tety, nebyly to naše vychovatelky, ale tety. Takže už z tohoto důvodu to bylo rodinnější. Strašně moc akcí s námi tety dělaly, strašně nás naučily do života, což je taky hrozně parádní. Musely (protože to bylo povinné) jsme s nimi chodit na různé kurzy vaření, šití, na cokoliv, na co dostali od státu grant. Byli jsme také na soutěžích, dostávali jsme odměny, jezdili jsme do Prahy, bylo to i takové odpočinkové, kdykoliv jsme někam jeli. Moře se sice bohužel neuskutečnilo, ale v létě jsme hodně jezdily na tábory, které byly i pravidelně. Kdo případně mohl jet k rodině domů, tak jel na 14 dní ke své rodině. Já sama jsem nemněla, ke komu z rodiny jezdit ani na víkendy. Potom, až jsem si našla přítele, jsem začala jezdit ke svému příteli, teď už aktuálně k manželovi a k jeho rodině. Takže k jeho mamince, k mojí tchýni a jinak jsem neměla nikoho. Nemám ani sourozence. Moje babička je taková nemohoucí, takže ta se o mě moc starat nechtěla, protože měla strach z puberty a z toho, že mám přítele. Měla obavy přes moji mamku, protože jí v podstatě vychovávala a moje mamka byla strašný raubíř, takže babička měla strach, že budu to samý. Ale to jsem samozřejmě nebyla. Ale vyčítat to babičce nemůžu. Takže to je jediná rodina, kterou jsem vlastně měla.

PŘÍLOHA Č3: UKÁZKA PŘEPŠANÉHO ROZHOVORU RESPONDENTKY KLÁRY

Tak Kláro, povyprávěj mi, jak a z jakého důvodu ses dostala do dětského domova.

Takže, nejprve jsem se vlastně dostala do diagnostického ústavu. V diagnostickém ústavu nějak usoudili, že moje chování není úplně na to, že bych se mohla vrátit k rodině, protože vlastně mamka začala řešit přes sociálku, že jsem nezvladatelná, že jí neposlouchám, že jí utíkám z domu za starším klukem, s kterým jsem se bavila. Tak vlastně nějak usoudila,

že by to měl řešit někdo jiný. Takže v tom diagnostáku mi nakonec po asi dvou měsících, co jsem tam byla řekli, že půjdu do dětského domova do Liptálu. Takže tam jsem se dostala ve čtrnácti a odešla jsem v osmnácti letech. Mamka mě v domově navštívila asi jednou za celou dobu. Víc za mnou jezdíval taťka. S taťkou jsem byla celkem hodně v kontaktu, ten tam byl často. Několikrát třeba i do měsíce tam byl, takže to bylo hodně často. No ale jelikož nebyla jiná možnost, kam bych mohla jít a k taťkovi bych nechtěla jít, tak jsem skončila v dětském domově. Tam to bylo celkem fajn, že jsem od té mamky byla pryč, protože stejně měla přítele prostě hnusného, který mlátil mě i ségru, takže to byl úplně ideální stav, že prostě jsem byla od nich pryč. Akorát mě mrzelo, že ségra zůstala doma s mamkou, ale ona to tam s nimi zvládala. Já jsem si to víceméně vlastně zavinila sama, tím svým chováním a tak, ale pro mě to bylo lepší, protože jsem více méně chtěla jít pryč. Jinak na ty čtyři roky, co jsem žila v děcáku, mám jenom suprové vzpomínky. Nemohla bych si stěžovat vůbec na nic. Přestoupila jsem tam skoro na konci základky, takže mi zbývaly dochodit nějaké dva roky, ale nemusela jsem přestupovat. Ale bylo to děsně fajn, já jsem sice nikdy nebyla premiantem ve třídě, spíše takový průměr, ale vždycky jsem to ukecala, mluvit já totiž umím. Nakonec jsem měla na vysvědčení asi dvě nebo tři čtverky, to bylo nejhorší, ale prošla jsem, a to bylo hlavní. Ale bylo to kvůli tomu stěhování, a i pobytu v diagnostáku. Byla jsem ale velký flákač, i přes to, že to nebylo na základce nějak extra těžké, tak jsem spíše byla často venku, chodila jsem i za školu, prostě mě to ve škole moc nebavilo. Co se týče vztahů v děcáku, tak samozřejmě určitě se tam našel někdo, se kterým jsem měla nějaký horší vztah, ale jinak paráda. Nemohla bych si stěžovat. Z dětí jsem měla taky super vztahy, tam jsem s nikým neměla problém. Tam bylo spíše hodně, krom asi třech, čtyřech, jako fakt v mém věku dejme tomu do těch dvaceti let, tak tam byly potom už jako malá děcka, takže ty si s námi spíše hráli a tak. To bylo fajn. Ale se všemi jsem si rozuměla. S tetami a se středami jsem si našla fakt jako kamarádský vztah. Na všem jsem se domluvila, co bylo potřeba. Tety třeba dvě, které mě fakt měly na starost, tak ty byly pomalu jak jako adoptivní mámy. Prostě úplně boží.

PŘÍLOHA Č4: UKÁZKA PŘEPSANÉHO ROZHOVORU RESPONDENTA JIRKY

Prosím, povyprávěj mi svůj život, jak ses dostal do dětského domova.

Úplně přesně si to nepamatuji. Pamatuji si, že mi mohlo být tak 5 let, možná 6. Naši se doma hrozně řezali, hádali se, doma byl neustálý řev a byly situace, kdy jsem nevěděl, za kým jít.

No a nějakým způsobem to eskalovalo, v jednu domu skončila máti v nemocnici, ta potom začala i pít více a více alkohol a šlo to s ní z kopce. Otec teda alkoholu podlehl už dříve, ten pil i na začátku. Ale upřímně si nejsem ani jistý, jestli to byl pravý otec nebo nevlastní, to si úplně nepamatuji a ani to už vědět nechci. Máti hodně chlapy střídala, je dost možné, že to byl jeden z jejích milenců. No každopádně pak přišla paní sociální pracovnice z úřadu a nějakým způsobem ty věci nabraly rychlý spád a skončil jsem v dětském domově v Lipníku. To si myslím, že mi bylo 6 let, začátek první třídy, ale měl jsem také odklad, takže jsem nastoupil do první třídy v sedmi letech. Ale pro mě nebyla ani možnost, abych mohl být umístěn k babičce nebo k někomu jinému z rodiny, protože jsem nikoho neměl a stále ani nemám. Je pravda, že ze začátku mě v domově matka navštěvovala, zhruba dva roky matka, ale potom už ani ona. Ani neprojevila zájem a tendenci, že by mě chtěla opět do péče. Je pravda, že jsou mé vzpomínky dost zkreslené, ale myslím si, že o mě nejevila zájem. Kdyby chtěla, tak se to nějakým způsobem dá do pořádku. Ale já jsem jí několik let neviděl, nic o ní nevím a ani nemám zájem o ní nic vědět. Mé začátky v dětském domově, asi bych to pojmenoval, že mé pocity byly převážně strach z nového, ale bylo to tam rozhodně klidnější než u nás doma.

PŘÍLOHA Č5: UKÁZKA PŘEPSANÉHO ROZHOVORU RESPONDENTA MARKA

Marku, mohl bys mi sdělit, jaké byly tvé začátky v dětském domově a proč ses tam ocitl?

Všechno to začalo smrtí mé matky. Moje máma se s tátou rozvedla, když jsem byl v první třídě. Neklapalo jim to, táta se rád napil a později začal hrát automaty, takže byla mamka dost rozumná, aby se s ním rozvedla. Ale na moji výchovu byla sama. Rodina se s mamkou přestala stýkat v době, kdy otěhotněla s mým tátou a čekali ségru. Ano, měl jsem také starší ségru, kterou měla moje matka, když byla hodně mladá, ségra byla o dost starší než já a po maturitě se vydala do Ameriky dělat Au pair, nakonec si tam našla práci a už tam zůstala žít. Má děti, manžela a daří se jí dobře, alespoň co vím. Ale zpátky ke mně. Mamka mě měla v pozdějších letech, dlouho nemohla otěhotnět, zkoušeli s otcem všechno možné a vím, že to i chtěla vzdát, nakonec se to povedlo a jsem tu já. Ovšem docela brzo to mezi nimi začalo skřípat, otec se rád napil, začal si půjčovat peníze různě po kamarádech a když neměl na to, aby mohl dluhy splácet, začal hrát aktivně automaty. Několikrát, když byla moje mamka v práci, aby nás uživila, mě měl otec hlídat, ale místo toho hlídal peníze v automatu v kasínu a já jsem byl doma sám, to mi bylo tak 5 let. Potom to mamka už nevydržel

a rozvedla se s ním. Já jsem rozvod nějak dramaticky neprožíval, protože jsem si s tátou moc nerozuměl a chtěl jsem zůstat s mámou, takže mi to nevadilo. Možná i naopak. S tátou jsem se od rozvodu viděl párkrát, ale i on utnul později veškeré kontakty a styky směrem ke mně. Vzájemně si nechybíme. Mamce byla asi půl roku po rozvodu diagnostikována těžká cukrovka. Ale i s ní žila bezva život. Jezdili jsme společně na kole, protože jsme neměli auto, ale mamka vždycky ušetřila a v létě jsem jezdil na tábory, na dovolenou po Česku, prostě jsem měl krásné dětství díky mé mámě. Ovšem jednoho kdy, když jsem byl ve čtvrté třídě, byl konec května, pro mě přišla paní z úřadu s informací, že měla moje máma autonehodu a že se domů už nevrátím. V tu chvíli se mi zhroutil svět. I když mi bylo jen asi 10 let, tak jsem to prožíval hrozně intenzivně, s mámou jsme si měli k sobě hodně blízko. Několik dní po mámině smrti si ani nepamatuji, jen vím, že jsem se dostal do dětského domova v Hranicích. Z ničeho nic jsem přišel o všechno a s jedním kufrem jsem byl přestěhovaný do cizího prostředí k cizím lidem. Začátky byly hrozné, chtěl jsem utéct, vrátit se k mámě, ale to nešlo. Ve škole jsem chtěl trávit co nejvíce času, protože jsem se do dětského domova nechtěl vracet, bylo to pro mě ze začátku šílené prostředí, hodně lidí, ruch a žádný klid a soukromí. Po smrti mojí mámy jsem byl na konci čtvrté třídy, přicházely prázdniny a měla začít pátá třída. Léto proběhlo dobře, jelikož jsem tam musel být o mnoho více, než když jsem chodil do školy. Je jasné, že jsem z toho měl strach. Ale díky tomuto létu jsem tomu přišel na chuť, jak se říká. Měl jsem mnohem více času na seznámení se, poznání prostředí a šanci se aklimatizovat. Dětský domov má okolo velkou zahradu s hřištěm, s bazénem i s trampolínou. Hned vedle něho je škola, která nám povolila navštěvovat sportovní běžeckou dráhu, tam jsem v dospívání potom trávil hodně času.